

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

K obecným otázkám onomastiky

Bakalářská práce

Autorka: **Kristýna Zouzalová**

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Milena Nosková, Ph.D.**

Odevzdání bakalářské práce: **duben 2012**

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě - v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

.....

V Českých Budějovicích dne 16. dubna 2012

Kristýna Zouzalová

Poděkování

Děkuji především vedoucí bakalářské práce PhDr. Mileně Noskové, Ph.D. za věcné rady a připomínky, odborné vedení, osobitý přístup a zejména za trpělivost a čas, který mi při konzultacích věnovala.

Anotace

Bakalářská práce sleduje obecné otázky lingvistické disciplíny – onomastiky. Práce obsahuje část teoretickou zabývající se charakteristikou a historií tohoto vědního oboru a rozpracovává samotné fungování vlastních jmen. Zaměřuje se také na vnitřní členění disciplíny a podává informace o jednotlivých podoborech. Empirická část je zaměřena ve dvou kapitolách na názvy v Českých Budějovicích a rozbor osobního jména. První kapitola reprezentuje vývoj, významové okruhy a motivace českobudějovického názvosloví a následně je proveden rozbor u vybraných názvů s městem úzce souvisejících. Druhá tvoří rozbor antroponyma „Kristýna Zouzalová“.

Annotation

This Bachelor thesis follows the general questions of the linguistic discipline - onomastics. The thesis includes a theoretical part dealing with the characteristics and history of science and describes the functioning of proper names. It is also focused on the internal structure of discipline and provides information on particular subdisciplines. The empirical part is divided into two chapters - the names in the České Budějovice and analysis of personal name. The first chapter represents the development, meaning areas and motivation of nomenclature of České Budějovice. I subsequently make the analysis of some selected names closely related to the city. The second part is an analysis consists of the anthroponyma „Kristýna Zouzalová”.

Obsah

<i>Úvod</i>	8
<i>I. Teoretická část</i>	8
<i>1. Definice onomastiky</i>	9
<i>2. Historie</i>	10
<i>3. Pojem onymie</i>	13
3.1. Vymezení onym - proprium vs. apelativum	13
3.2. Materiálová báze a prameny onymie	14
<i>4. Vlastní jméno jako výsledek interakce</i>	15
4.1. Rovina objektů, jevů a vztahů	15
4.2. Rovina faktů jazykové a komunikační povahy	16
<i>5. Moment vzniku a užívání propria</i>	17
<i>6. Vnitřní členění disciplíny</i>	18
6.1. Dělení onomastiky dle Rudolfa Šrámka	18
6.1.1. Geonyma	18
6.1.1.1. Toponyma - vlastní jméno zeměpisné	18
6.1.1.2. Kosmonyma - astronyma	20
6.1.2. Bionyma	20
6.1.2.1. Antroponyma	20
6.1.3. Chrématonyma	21
6.2. Další možné třídění vlastních jmen	22
6.2.1. Třídění proprií na tzv. přímá a nepřímá	22
6.2.2. Třídění dle názvů předložkových a nepředložkových	22
6.2.3. Třídění na jména primární a sekundární	23
6.2.4. Třídění na jména topografická a kulturní	23
<i>7. Metodologie onomastické analýzy</i>	23
<i>8. Propriálně pojmenovací motiv, vztahové modely</i>	24
8.1. Kde, tzn. lokalizace	24
8.2. Kdo, co	25
8.3. Jaký, jací, za jakých okolností	25

8.4.	Čí, tzn. přivlastňovací vztah.....	26
9.	<i>Subdisciplíny onomastiky</i>	27
9.1.	Onomastická lexikografie	27
9.1.1.	Problematika onymického hesla	27
9.1.2.	Lexikografická zpracování vlastních jmen.....	28
9.2.	Onomastická dialektologie.....	29
9.3.	Socioonomastika	30
9.4.	Psychoonomastika	30
9.5.	Onomastická gramatika	30
9.6.	Onomastika literární	31
9.7.	Funkční onomastika.....	32
9.7.1.	Funkce vlastních jmen.....	33
II.	<i>Empirická část</i>	35
1.	<i>České Budějovice pod lupou onomastiky</i>	35
1.1.	Od historie až po současnost českobudějovického názvosloví	35
1.2.	Významové okruhy a motivace současných názvů	38
1.3.	Původ zeměpisného názvu České Budějovice	39
1.4.	Vybrané názvy Českých Budějovic	40
1.4.1.	Bludný kámen.....	40
1.4.2.	Železná panna	40
1.4.3.	Dlouhý most	41
1.4.4.	Senovážné náměstí.....	41
1.4.5.	ulice Lannova	41
1.4.6.	zastávka U Trojice	42
1.4.7.	restaurace Vin de Café	42
2.	<i>Antroponymum – Kristýna Zouzalová</i>	43
2.1.	Příjmení - Zouzalová	43
2.2.	Křestní jméno - Kristýna.....	44
	<i>Závěr</i>	46
	<i>Seznam použité literatury</i>	47

Úvod

Tématem bakalářské práce jsou obecné otázky lingvistické disciplíny – onomastiky. Potřeba pojmenovat místo, osobu či daný objekt je nedílná součást našeho života a tudíž kořeny tohoto vědního oboru jsou velmi hluboké, i když teorie samotné disciplíny je poměrně nová. S vlastními jmény a názvy se v každodenním životě setkáváme opravdu na každém kroku. Nosíme jméno, které nám rodiče vybrali, pohybujeme se v místech, kde každá ulice či objekt nosí svůj název a jednou sami budeme vybírat jména pro své ratolesti. V útlém věku jsem se několikrát rodičů ptala, jaký důvod a motiv měli při výběru mého křestního jména a kolikrát při cestě do školy mne napadaly myšlenky, proč se právě tato ulice jmenuje tak, jak se jmenuje. Je proto velmi zajímavé se podívat pod pokličku tohoto oboru, na jakém principu vlastně všechno funguje. Právě tato skutečnost představuje jednu z hlavních motivací ke vzniku této práce.

Bakalářskou práci tvoří teoretická část zabývající se charakteristikou, historickým vývojem tohoto vědního oboru a třeba i počátkem výuky onomastiky na vysokých školách. Dále pojednává o vymezení, vzniku a fungování vlastních jmen. Nedílnou součástí této práce je podrobné vnitřní členění disciplíny podle Rudolfa Šrámka či třídění vlastních jmen dle jejich povrchových vlastností. Samostatnou kapitolu tvoří teorie metodologie onomastické analýzy, která nám podává informace, jakým způsobem můžeme dané jméno analyzovat. Následně jsou do další kapitoly zařazeny propriálně pojmenovací motivy a vztahové modely, které nám tuto analýzu mohou usnadnit. Závěr první části práce tvoří stále více se rozvíjející se teorie jednotlivých subdisciplín onomastiky.

Druhá část je nazvaná jako empirická a obsahuje dvě samostatné kapitoly. První se zabývá vlastními jmény na území Českých Budějovic. Zpočátku se věnuje historickým vývojem českobudějovického názvosloví, všímá si významových okruhů a motivací současných pojmenování a následně rozebírá vybrané názvy s městem úzce souvisejících. Druhá kapitola se věnuje rozboru osobního jména a pracuje i s počtem výskytů křestního jména i příjmení v rámci celé České republiky.

Cílem bakalářské práce je snaha postihnout základní poznatky z oblasti teorie onomastiky a seznámit čtenáře s obecnou charakteristikou českobudějovického názvosloví.

I. Teoretická část

1. Definice onomastiky

Onomastika je samostatná lingvistická disciplína zabývající se povahou, tvořením, vznikem, následným rozšířením a dokonce i zánikem vlastních jmen – onym a proprií. Podmínka vzniku těchto jmen je dána především společenskou potřebou a představují zvláštní oddíl slovní zásoby, která je nedílnou součástí naší běžné komunikace. Charakter a postavení onomastiky jako vědeckého oboru v systému společenských věd jsou dány především předmětem výzkumu, tj. vlastními jmény jako specifických prvků jazyka. Dále samotnou povahou a podstatou systému jazykových i mimojazykových kategorií, které jsou nezbytně nutné ke vzniku a fungování vlastních jmen. A v neposlední řadě také teoretickými východisky a speciálními pracovními metodami.

Vlastní jména jsou tedy jazykové jednotky, které v protikladu ke jménům obecným na nepojmové bázi pojmenovávají komunikativně individualizované objekty. Hlavní funkcí je ohraničit je jako neopakovatelnou jednotlivinu, odlišit v rámci téhož druhu objektů jednotlivé prvky dané množiny nezaměnitelným způsobem od sebe a zařadit pojmenovaný objekt do určitých věcných, prostorových, sociálních, kulturních, historických nebo ekonomických vztahů. Tedy individualizovat, diferencovat a nakonec lokalizovat. Obecná lexikologie proto právem vidí ve vlastních jménech tzv. druhou vrstvu jazyka. Pro její zvláštní vydělení je podstatným argumentem odlišnost kategorií apelativního a propriálního obsahu a vztah mezi propriálním pojmenováním a objektem daného pojmenování. Můžeme to také formulovat jako opozici apelativní a propriální sféry jazyka a jde o protiklad dvou různých způsobů vztahu mezi pojmenováním a pojmenovaným v rámci téhož jazyka. Právě díky prostřednictvím těchto poznatků si onomastika uvědomuje sama sebe a začíná se vymaňovat z pozice okrajového oboru jazykovědy či pomocné disciplíny historické a nakonec se zcela osamostatní.¹

¹ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno: MU Brno - Kraví hora, c1999, s. 1–2. ISBN 80-210-2027-X.

2. Historie

Kořeny této vědy jsou samozřejmě velmi hluboké vzhledem k silné potřebě široké veřejnosti pojmenovávat různé objekty a to zejména kvůli své orientaci. Do 19. století se uplatňuje především tzv. lidová etymologie. Výklady jmen a názvů můžeme nalézt v kronikách, legendách či gramatikách. V 19. století sloužila tato věda jako pomocná nauka při lingvistice, historii, geografii a v neposlední řadě také etnografii. Ve společnosti vzrůstá zájem o jazyk, historii a kulturu českého národa a užívání českých jmen je chápáno jako výraz vlastenectví. Zájem se soustřeďuje zejména na toponyma a osobnosti této doby, které se vlastními jmény zabývali, jsou např. František Palacký, Vincenc Brandl a August Sedláček. Právě Palackého považujeme právem za zakladatele české onomastiky, jako první využíval svědectví místních jmen a rozlišil místní jména na depropriální a deapelativní. Výsledky své práce publikoval ve studiích *O jménech místních v zemi české a moravské: Rozbor etymologických místních jmen československých* (1834) a *Popis království českého...* (1848).

Největší rozvoj zaznamenáváme zhruba ve 20. století. Došlo k vytvoření materiálové báze onomastiky a moderní metodologie, kdy etymologický přístup je nahrazen modelovou analýzou. Dále začíná být onomastika chápána jako samostatná lingvistická disciplína a tudíž také došlo k institucionalizaci vědy. Vznikla dnešní Onomastická komise a Onomastické oddělení Ústavu pro jazyk český, probíhají různé onomastické konference, např. Onomastika a škola a v neposlední řadě vychází od roku 1960 časopis *Acta onomastica*. Výsledkem těchto změn v oblasti již samostatné disciplíny jsou velké rozpracované projekty, např. *Slovník pomístních jmen v Čechách a Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*.

Ten, kdo se u nás tou dobou zabýval onomastikou a jejími součástmi, byl Antonín Profous, odborník na toponomastiku, známý dílem *Místní jména v Čechách* (1947), ve kterém se zabývá vznikem, původním významem a změnami místních jmen. Jeho moravský protějšek, historik Ladislav Hosák, napsal publikaci *Místní jména na Moravě a ve Slezsku* (1970). Filolog Rudolf Šrámek kromě toho, že spolupracoval s L. Hosákem, samostatně vydal *Toponymické modely a toponymický systém*, uveřejněný v časopise *Slovo a slovesnost* v roce 1972. Dále nesmíme zapomenout na Vladimíra Šmilauera, zakladatele moderní české onomastiky a obrovský přínos jeho děl *Osídlení ve světle místních jmen* (1960), *Úvod do toponomastiky* (1966), *Příručka*

slovanské toponomastiky (1970), *Diplomní práce o pomístních jménech* (1973). A také na Josefa Beneše, který se zasloužil o vznik vědy zabývající se příjmeními, a to knihou *O českých příjmeních* (1962).

Je třeba uvést i již zmíněný časopis *Acta Onomastica* (dříve vydávaný jako *Onomastický zpravodaj*), jenž je jediným onomastickým časopisem v České republice a je vysoce ceněný jak domácími, tak zahraničními vědci. Byl založen v r. 1960 Vladimírem Šmilauerem a Janem Svobodou, známým lingvistou a dalším z odborníků na onomastiku. Od samého počátku je toto periodikum recenzovaným odborným časopisem. Původně vycházelo pět čísel ročně, v současné době vychází pouze jedenkrát ročně v rozsahu přibližně tři sta stran. Má rozsáhlou síť domácích přispěvatelů, publikují v něm i pracovníci neязыkovědných vědních oborů z České republiky a přispívají do něj i zahraniční odborníci. Otištěné původní stati, recenze a zprávy se týkají všech oblastí výzkumu vlastních jmen. Vychází pod hlavičkou Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR v oddělení pro onomastiku.

Mezi osobnosti, které se věnují antroponomastice, patří Antonín Brousil: *Přehled českých jmen křestních* (1934), František Kopečný s dílem *Průvodce našimi jmény* (1974), již výše zmíněný Josef Beneš a jeho publikace s názvem *O českých příjmeních* (1962), či *Německá příjmení u Čechů* (1998). Mezi současníky patří lingvistka Miloslava Knappová, autorka mnoha úspěšných knih, jako např. *Jak se bude jmenovat?* (1978, 1985), *Rodné jméno v jazyce a společnosti* (1989), *Příjmení v současné češtině* (1992), *Naše a cizí příjmení v současné češtině* (2002) a nejnovější *Jak se bude vaše dítě jmenovat? Původ, význam, pravopis, výskyt a obliba, kalendář: informace o jménech afrických a asijských* (2010) a Vladimír Mates, bohemista, etymolog a onomastik, který je autorem několika úspěšných publikací, např. *Jména tajemství zbavená: malá encyklopedie 250 nejčastějších příjmení* (1998) či *Jména tajemství zbavená aneb Příjmení pod mikroskopem* (2004).

Onomastika si našla také své místo i mezi disciplínami studovanými na vysokých školách. Počátky výuky na vysokoškolské úrovni připisujeme V. Šmilauerovi, který už před 2. světovou válkou vedl seminář na fakultě Univerzity Karlovy a od roku 1948 začal tuto problematiku i přednášet. Navzdory nepříznivé politické situaci v 60. letech 20. st. vyrůstá tradice pražského mimofakultního onomastického semináře pod vedením V. Šmilauera, později jeho žákem I. Luttererem, v českou onomastickou školu. Postupem času si studium získává i další studenty oborů bohemistiky, což pozitivně

přispívá k poznání jazyka, k poznání onomastiky samotné a zároveň k jejímu dalšímu šíření. V současné době můžeme vidět hned na několika univerzitách odborníky na slovo vzaté, např. donedávna v Ústí nad Labem M. Knappová a v Hradci Králové B. Dejmek. Dále v Praze (F. Cuřín, N. Kvítková), v Plzni (J. Spal, L. Klimeš), v Českých Budějovicích (L. Pokorný, M. Janečková) atd.²

Na závěr tohoto přehledu vývoje české onomastiky lze shrnout, že tento obor u nás dosáhl výborné vědecké úrovně a významně přispěl k onomastice slovanské i evropské. Současný stav onomastického bádání je dán především postavením onomastiky mezi ostatními vědeckými obory a samozřejmou spoluprací lingvistů s představiteli dalších oborů, především s historiky, archiváři a geografy, ale i se sociology, psychology, etnografy, archeology, přírodovědci a právníky. Čeští badatelé se účastní mezinárodních projektů a konferencí a jsou v zahraničí vysoce uznáváni. Onomastika má u nás zázemí na pražském a brněnském pracovišti Ústavu pro jazyk český AV ČR, v redakci časopisu *Acta onomastica*, v rámci Onomastické komise.

² HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. 1. vyd. Praha: Academia, 2004, s. 17–28. ISBN 80-200-1253-2.

3. Pojem onymie

Onymie je terminologické označení pro soubor všech vlastních jmen daného jazyka, dané společnosti, vývojového období či konkrétního území. Nepředstavuje však jen pouhý mechanický svod propriálního bohatství, ale vytváří specifickou soustavu, která je vnitřně organizovaná a strukturovaná. Má dva nejobecnější aspekty – aspekt pojmenovací a aspekt komunikační. Spojujícím mostem je aspekt funkční. Onymická soustava jazyka se tedy na jedné straně opírá o kategorie systémotvorných pravidel a zákonitostí, jimiž se řídí vznik proprií a jejich komunikační fungování v jazyce. Na druhé straně je systémovost onymie dána strukturními vztahy existujícími mezi jednotlivými onymickými kategoriemi a modely navzájem.³

3.1. Vymezení onym - proprium vs. apelativum

S vymezením pojmu „vlastní jméno“ se setkáváme v řadě publikací, jelikož propria jsou hlavním předmětem studia onomastiky. Např. Svatopluk Pastyřík (2000) definuje proprium následovně: „Propria jsou určitým, konkrétním a specifickým, druhem jazykových prostředků lexikální roviny, mohou být proto zkoumána a hodnocena nejen z hlediska obsahového (designativního), ale též z hlediska formálního, onomaziologického, strukturního, ale také z pohledu textové lingvistiky, lépe: z hlediska komunikativního“.⁴

Obecně tedy vstupují do řady vztahů a vytvářejí tak onymický systém chápaný jako protiklad systému apelativního. Jedná se o jméno vztahující se ke konkrétnímu, jedinečnému objektu či osobě, místu, instituci apod., např. herec Jiří Bartoška, město České Budějovice, ulice Branišovská, nakladatelství Portál. Na základě konvence se obvykle píše s velkým počátečním písmenem. Pokud objekt označíme vlastním jménem, jde o jeho konkretizaci, individualizujeme jej. Jestliže jde o objekty téhož druhu, tak jej pomocí proprií diferencujeme nebo lokalizujeme (zařazujeme do určitých věcných, prostorových, sociálních a jiných vztahů).

V rámci vlastních jmen hovoříme o proprializaci, což je proces, kdy se z obecného jména - apelativa stává vlastní jméno, např. osady nesou často

³ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno: MU Brno - Kraví hora, c1999, s. 51–52. ISBN 80-210-2027-X.

⁴ PASTYŘÍK, Svatopluk. *Vlastní jména v literatuře a škola*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2000, s. 12. ISBN 80-7041-975-X

pojmenování podle porostu (Lípa). Opakem je proces apelativizace, kdy se z vlastního jména stává obecné jméno, např. podle biblického města Sodoma označujeme všeobecnou morální zkázu, nebo místo, kde dochází k neřesti, obecným jménem sodoma. Apelativum, či obecné jméno, lze definovat jako jméno nevztahující se ke konkrétnímu, jedinečnému objektu, které určuje druh či třídu objektů např. řeka, muž, dům, lípa.

3.2. Materiálová báze a prameny onymie

Materiálovou bázi tvoří veškerá onymie, která se v daném společenství historicky vyskytuje, a to z hlediska tří hlavních aspektů – z hlediska jejího vzniku, z hlediska jejího užívání a z hlediska jejího rozšíření. Česká nauka o jménech sídlištních (oikonymie) disponuje jako jediná mezi slovanskými a zároveň jako jedna z mála na světě úplnou historickou a částečně i dialektologickou registraci všech sídlištních jmen s výkladem. Také materiálová základna jmen nesídlištních (anoikonym) je díky rozsáhlé soupisové akci konané v 60. - 70. letech dostačující, protože zachycuje materiál téměř z celého území. Existují však úseky onomastiky, v nichž u nás nebyl dosud proveden žádný základní výzkum. Citelný je tento nedostatek zvláště v hydronomastice a oronomastice.⁵

Materiálová báze onomastiky se tedy buduje z pramenů, které mohou mít jazykový nebo nejazykový charakter. Dále mohou podávat svědectví o původu jména, o jeho vzniku, vývoji, proměnách a užívání. Prameny lze dělit:

- podle druhů – středověké listiny, nápisy, literární díla, slovníky, mapy, městské knihy, soudní knihy, soupisy majetků a osob, matriky, kalendáře apod.,
- podle doby vzniku – od památek nejstarších kultur lidstva, v nichž se vyskytují jména až po současnost,
- podle zeměpisného nebo regionálního hlediska – zemské desky brněnské, olomoucké, opavské; popisy cest do různých zemí apod.,
- podle jazyka, jímž jsou psány,
- podle věcné spolehlivosti – kronikářská, kalendářová literatura X odborný popis, vztah originálů a falz apod.,

⁵ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno: MU Brno - Kraví hora, c1999, s. 61–62. ISBN 80-210-2027-X.

- podle provenience – listiny z Lichtenštejnského archivu ve Vadúzu nebo z Vatikánského archivu mívají, pokud se týkají Čech a Moravy, místní jména značně zkomolená; také praxe určité písařské nebo rytecké školy mohla způsobit komplikace, protože německy nebo latinsky píšící písař (rytec) měl jen zřídka smysl pro „zvláštnosti“ cizího jazyka,
- podle toho, zda sledujeme propria v nominační pozici, tj. jako výsledek pojmenovacího procesu, nebo v užívání v komunikaci, kdy do popředí zájmu vstupují jiné než nominační funkce, např. konotační, estetická apod. Onomastik se pak musí dobře obeznámit s odpovídajícími obory vědeckého výzkumu, např. s dialektologií, textologií, sociologií atd.⁶

4. Vlastní jméno jako výsledek interakce

Každé jméno je výsledkem vzájemného působení jevů – okolností, podmínek, kategorií. Vymezuje tři roviny jevů.

4.1. Rovina objektů, jevů a vztahů

Jsou to takové objekty, jevy a vztahy, které je třeba z komunikačních důvodů pojmenovat propriální. Svou podstatou jsou to fakta mimojazyková, ale představují věcný základ. Vzniká tak kategorie onymických objektů. Řadíme sem objekty reálné (např. město Brno, žena Kateřina) či nereálné (např. pohádková postava Jeníček, literární postava Švejk), jevy (např. Velikonoce, Nový rok) a vztahy (např. Kutnohorský dekret, Lisabonská smlouva). V opozici jsou to objekty apelativní. Všechna se můžou stát objektem onymickým v případě, že vznikne potřeba manipulovat s tímto objektem jako s jednotlivinou. Pokud se tak stane, můžeme je rozdělit do dvou velkých skupin – objekty jednodenotátové a mnohodenotátové. O objektu jednodenotátovém můžeme hovořit v případě, že jednomu objektu je přiřazeno jedno proprium, např. konkrétní osoba J. Vrchlický, konkrétní hora Sněžka atd. V případě mnohodenotátových objektů jedno proprium platí pro více objektů

⁶ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno: MU Brno - Kraví hora, c1999, s. 63. ISBN 80-210-2027-X.

druhově stejných, např. občané nesoucí příjmení Novák, či pro více objektů druhově odlišných, např. Praha – město, kino, rozhlasová stanice, hotel, časopis aj.⁷

4.2. Rovina faktů jazykové a komunikační povahy

Rovina faktů jazykové povahy zahrnuje v sobě všechny ty jevy jazyka, které umožňují vznik propria v jeho jazykově materializované podobě. Míní se tím nejen lexikálie, jichž je ke vzniku proprií použito, ale i pojmenovací pravidla, slovtvorné zákonitosti, kterými se jazykové zpracování pojmenovacího motivu do výsledné podoby vlastního jména řídí.

Rovina faktů komunikační sféry určuje nejen propriálně pojmenovací potřebu samu (tím, že vyčlení příslušný onymický objekt), ale zároveň usměrňujícím způsobem omezuje realizace pojmenovacího aktu na možnosti, které v dané době mají noremní platnost. Jednou je komunikační sféra iniciátorem, jindy médii. Tato rovina má trojí povahu.

- a) Prostřednictvím norem sociálního, kulturního, ekonomického a politického chování dané společnosti se určuje rozsah a systém onymických objektů (např. kolektivizace a privatizace zemědělské půdy přinesly značné zásahy do soustavy pomístních jmen, uliční názvy se tvoří jen tehdy, vyžaduje-li to jednoznačnost komunikace, a to jen v určitém druhu sídel apod.).
- b) Prostřednictvím dané pojmenovací normy s výrazným přihlédnutím k faktorům jiným, např. estetickým, ideologickým aj., se určité proprium přijímá jako vhodné, dobré či dobře fungující.
- c) Propria se začleňují do komunikátů (výpovědí, textů) a prostřednictvím normy daného jazykového kódu se účastní realizace mluvnických a syntaktických zákonitostí.⁸

⁷ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno: MU Brno - Kraví hora, c1999, s. 12. ISBN 80-210-2027-X.

⁸ Tamtéž s. 19–20.

5. Moment vzniku a užívání propria

Jevy z výše uvedených rovin jsou pro vznik a existenci propriální sféry jazyka nutnou podmínkou. Vytvářejí celek, který jako tříložkový musí být v každém vlastním jméně přítomen. Smyslem existence propriální sféry jazyka je svými časově a sociálně podmíněnými noremními prostředky jazykové i nejazykové povahy uspokojovat propriální pojmenovací potřebu a umožňovat realizaci speciálních propriálních funkcí.

V momentu vzniku jména, kde pojmenovávatel je zároveň tvůrcem jména, má onen celek noeticko-gnozeologickou povahu: pojmenovatel ví, co proč a jak pojmenovává, je mu znám objekt, záměrně volí pojmenovací motiv i jeho jazykové zpracování. Působí zde také norma a znaky, které její účinek v komunikaci provázejí, např. módnost, vhodnost. Při pojmenování nově narozeného dítěte je obvyklé, že se nové rodné jméno netvoří, ale vybírá se z existujícího. Tvůrčí akt je soustředěn na volbu, a proto získávají prestižní hodnotu jevy, které kvalifikují akt výběru nikoli tvoření jména: jméno bylo vybráno dobře, nevhodně, podle poslední módy, záměrně apod. Toto vede ke vzniku nových disciplín onomastiky – socioonomastice a psychoonomastice.

V momentu užívání jmen je podtrženo to, co propriu zaručuje jeho komunikační stabilitu, tj. na prvním místě pevně ustálený vztah mezi daným jménem a jeho objektem. Tvůrce jména se změnil na uživatele, který objekt může tímto identifikovat, lokalizovat a od jiných objektů odlišit. Dojde k rozložení struktury sémů vytvářejících apelativní obsah a ke vzniku nového, totiž propriálního obsahu budujícího na ustálení vazby lexikální jednotky k danému pojmenovanému objektu jako k jednotlivině. Původní apelativní obsah není v této ustálené vazbě nutný a je u nově vzniklé propriální jednotky nahrazen funkcí: obsahem propria se stává jeho funkce. Proto mohou bez obtíží fungovat jako propria i taková vlastní jména, která sémanticky průhledná nejsou, např. Dyje, Labe, Olomouc, z příjmení např. Klíma, Dosbaba, Knesel.⁹

⁹ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno: MU Brno - Kraví hora, c1999, s. 20–21. ISBN 80-210-2027-X.

6. Vnitřní členění disciplíny

6.1. Dělení onomastiky dle Rudolfa Šrámka

Dle druhové povahy onymických objektů vytváříme tři základní velké okruhy, které následně můžeme klasifikovat daleko podrobněji do užších skupin.

6.1.1. Geonyma

Tento okruh zahrnuje všechny třídy toponym. Nacházíme zde jména onymických objektů na povrchu země, geomorfologické útvary pod povrchem země a kosmonyma – jména nebeských těles a útvarů na nich. Tyto objekty jsou postižitelné kartograficky, jelikož se vyjadřují na mapových dílech a můžeme je rozdělit na dvě velké skupiny.¹⁰

6.1.1.1. Toponyma - vlastní jméno zeměpisné

Pojem „místní jméno“ je úřední pojetí termínu pro označení jmen obydlených míst. Za základní jednotku je považována osada, tedy označení pro místo geograficky oddělené, které má vlastní číslování domů. Řidčeji jde o místní část, tedy skupinu domů, které leží odděleně od vlastní osady a mají zvláštní místopisný název. Dále se také používá označení sídliště, což se využívá v případě, že není třeba odlišit osady a místní části.

Pro vědní obor je nejvíc zažitý název toponomastika ve shodě s územ mezinárodním i polským. V ruštině můžeme narazit na označení typu toponymika, toponymie či toponomatologie. Předmětem toponomastického zkoumání jsou vlastní jména, která člověk dával přírodním objektům, sídlištím i jiným dílům v krajině, jak je poznával. Jméno je důležitou složkou přírodních objektů a zvláště důležitou složkou lidských sídlišť a nelze je od těchto objektů odtrhovat. Můžeme zde vidět různé aspekty. Jazykovědný aspekt pokud jde o samotná jména, dále zeměpisný, pokud jde o jména vázaná na objekty v krajině. Nakonec je to aspekt historický, pokud jde o jména vznikající v různých dobách a procházející často dlouhým vývojem. Nedochozí zde k protikladu mezi historickou a lingvistickou toponomastikou. Před historickým výkladem musí dojít k důkladné lingvistické analýze, disponující všemi moderními

¹⁰ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno: MU Brno - Kraví hora, c1999, s. 16. ISBN 80-210-2027-X.

jazykovědnými metodami, ovšem ke svému zdaru tato analýza potřebuje stejně tak historický pohled. Toponyma dále rozdělujeme na oikonyma a anoikonyma.¹¹

Oikonyma

Oikonyma zahrnují geografické názvy objektu, která slouží k bydlení a je pevně fixován na zemském povrchu. Jde tedy o vlastní jména pro osídlené objekty (včetně zpustlých): vlastní jména domů, skupin domů, sídlišť, vsí, městeček, měst a jejich částí, hradů, zámků, mlýnů, továren např. Dasný, Veselí nad Lužnicí, Červená Lhota atd. Tato jména jsou důležitým pramenem pro poznání hospodářských, kulturních, etnických dějin a také dějin osídlení.

Anoikonyma

Anoikonyma jsou geografické názvy neobydlených objektů, které jsou pevně fixovány na zemském povrchu. Především jde o tyto následující:

a) hydronyma = vlastní jména pro veškeré vodní zdroje, plochy a toky. Tzn. mokřady, bažiny, prameny, zřídla, potoky, řeky, jezera, rybníky, vodní nádrže, moře, oceány, zálivy, kanály, mořské proudy, vodopády, soutoky, příbřežní jména.

b) oronyma = vlastní jména pro vertikální členění zemského povrchu neboli terénní nerovnosti: vyvýšeniny, hůrky, kopce, hory, skály, výčnělky, vrcholy, skalní stěny, srázy, úbočí, sedla, průsmyky, horstvy, doliny, strže, sníženiny, jámy, jeskyně, roviny.

c) agronyma = vlastní jména pro ekonomicky využívané plochy, např. vlastní jména pro pole, skupinu polí, lány, louky, lesy, pastviny, vinice, chmelnice, konopná pole ap. Lze sem volně přiřadit vlastní jména pro zemi ještě neobdělanou, pustou.

d) hodonyma = vlastní jména, která pojmenovávají komunikační spoje jako např. stezky, polní cesty, cesty se speciálním účelem, silnice, staré obchodní, vojenské a poutní cesty, také vlastní jména pro zařízení spojená s cestami, cestováním, např. mosty, lávky, železnice, letiště, přístavů a mol atd.

e) choronyma = vlastní jména pro části zemského povrchu, která nejsou pojmenována anoikononymicky. Části vznikly buď přirozeně: vlastní jména pro pouště, regiony, světadíly nebo lidskou činností: vlastní jména pro země, státy, sdružení zemí,

¹¹ ŠMILAUER, Vladimír. *Osídlení Čech ve světle místních jmen*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960, 391 s.

států, pro kraje, regiony, gubernie, okresy nebo jiné administrativní celky, národní parky ap.¹²

6.1.1.2. Kosmonyma - astronyma

Jména tohoto typu dělíme na vlastní jména galaxií, planet, hvězd aj., na vlastní jména geonymických objektů na planetách, hvězdách a jiných nebeských tělesech a na vlastní jména umělých kosmických těles např. družic apod.¹³

6.1.2. Bionyma

V tomto okruhu nalézáme vlastní jména pro živé, nebo jakoby živé objekty, které jsou fixovány v sociálních a společenských vztazích. Tuto skupinu lze dále rozdělit na antroponyma, theonyma, zoonyma a fytonyma.

6.1.2.1. Antroponyma

Jako antroponymum označujeme vlastní jméno člověka či skupiny lidí. Rodné jméno a příjmení tvoří dva základní funkční členy české antroponymické soustavy. Rodné jméno je jméno nedědičné, volené pro každého jedince po jeho narození a připojované k zděděnému jménu rodiny, k příjmení. V naší společnosti je právo a povinnost mít rodné jméno a příjmení, tj. dvojčlenné oficiální jméno. Toto právo je výsledkem historického a společenského vývoje.¹⁴

Jména žijí svůj vlastní život a ovlivňují společenské, politické i náboženské okolnosti. Zároveň jsou schopna zachovávat náboženské, národní či rodové tradice. Záleží především na dárci, resp. „dárcích“ jména, na pohnutkách, jež je k pojmenování potomka vedou, tedy pojmenovací motiv.¹⁵

Lze je rozdělit do tří skupin: vlastní jména osob, skupinová antroponyma a nepravá antroponyma.

¹² ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno: MU Brno - Kraví hora, c1999, s. 163. ISBN 80-210-2027-X.

¹³ Tamtéž s. 164.

¹⁴ KNAPPOVÁ, Miloslava. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1989, s. 208. ISBN 80-200-0167-0.

¹⁵ MICHALOVÁ, Blanka. *Vlastní jméno jako prostředek sociální symboliky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2004, 47 s. ISBN 80-7290-185-0.

- a) vlastní jména osob - tato skupina se dále člení na několik podskupin. Jsou jimi rodná/křestní jména, hypokoristika, příjmy, příjmení, přezdívky, živá jména, jména po chalupě (lidová pojmenování především venkovských stavení a rodin, která je obývají, např. U Kovářů), fiktonyma (jména přijatá z důvodu utajení) atd.
- b) skupinová antroponyma - v tomto případě jde o vlastní jméno pro skupinu lidí, kteří tvoří určité společenství. Dělí se na obyvatelská jména, která mohou být dále rozdělena na vlastní (např. *Brňan*) a obecná (např. *vesničan*). Další skupinou jsou etnonyma (vlastní jména kmenů a národů) a nakonec to jsou rodová a rodinná jména.
- c) nepravá antroponyma - vlastní jména mytologických, pohádkových, alegorických postav či jména hraček
 - theonyma - vlastní jména bohů a bohyň (Diana, Alláh).
 - zoonyma - tyto jména dělíme na pravá a nepravá zoonyma. Pravá jsou vlastní jména pro existující zvíře (pes Alík, želva Žofka), nepravá pro zvířata mytologická či z pohádek (kůň Šemík).
 - fytonyma - vlastní jméno pro jedinečnou rostlinu (Semtímská lípa, dub Napoleon).¹⁶

6.1.3. Chrématonyma

Jde o vlastní jména pro propriální objekty, které jsou výsledkem lidské činnosti a které jsou zakotveny nikoli v přírodě, ale v ekonomických (výrobních, obchodních aj.), politických a kulturních vztazích. Hranice mezi jednotlivými skupinami mohou být plynulé.

Opět se můžeme seznámit s několika podkategoriemi. Jména výrobků a to buď jednotlivého výrobku či produkovaných v sérii např. cigarety Malboro. Dále to jsou vlastní jména společenských institucí, organizací a zařízení (Jihočeská univerzita, DK Metropol), vlastní jména společenského jevu (Den Matek, závod Tour de France)

¹⁶ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno: MU Brno - Kraví hora, c1999, s. 164–165. ISBN 80-210-2027-X.

a další druhy chrématonym typu jmen vyznamenání, historických dokumentů, ochranných známek či reklam.¹⁷

6.2. Další možné třídění vlastních jmen

Mnoho dalších klasifikačních systémů preferují vždy pouze jen jednu jejich stránku, a proto se nemohou stát základním principem vnitřního dělení onomastiky. Tato kritéria se obvykle soustřeďují jen na povrchové vlastnosti jejich jazykové výstavby.

6.2.1. Třídění proprií na tzv. přímá a nepřímá

Jedná se o velmi rozšířené dělení. Pracuje se na základě způsobu pojmenování, totiž zda je objekt pojmenován přímo, nebo v relaci k jinému objektu. Velký důraz je kladen na způsob zakomponovanosti vztahu mezi pojmenovacím motivem a daným objektem do „významu“ jména, který v takovém případě musí být nutně chápán apelativně. Objekt je vlastně nazván podle toho, čím svou věcnou stránkou je. Např. v případě pomístního jména Niva (louka s vlastností nivy) jde o toponymum přímé. Vysvětlujeme to tak, že se mezi sémovou strukturou apelativa niva, pojmem „niva“ a objektem „niva“ vidí shoda a je zde předpokládán věcně pravdivý a sémanticky identický vztah. U nepřímého pojmenování dochází prostřednictvím kategorie pojmenovacího motivu k odrazu jedné vlastnosti onymického objektu. Např. vlastnost lokalizující (Za vodou), jakostní („suchost“ – Suchá), či posesivitu (Nováková, Bartoška) apod. Jak vidíme, tak přímost či nepřímost spočívá v přítomnosti nebo nepřítomnosti apelativního pojmenování onymického objektu samého, ten se však od okamžiku vzniku jména může podstatně svou povahou odlišovat. Objekt „Niva“ dnes již není „niva“ ale třeba „sídliště“ a objekt „Za vodou“ dnes již vůbec neleží za vodou.

6.2.2. Třídění dle názvů předložkových a nepředložkových

Předložková toponyma vytvářejí v rámci slovanských národních toponymií areálové a frekvenčně produktivní zvláštnosti, a proto je východiskem areálově kartografického zobrazení jejich struktura, nikoli přítomnost nebo nepřítomnost „přímého“ nebo „nepřímého“ způsobu pojmenování daného onymického objektu.

¹⁷ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno: MU Brno - Kraví hora, c1999, s. 165. ISBN 80-210-2027-X.

Struktura jména odráží vnitřní systémovou stránku, totiž propriálně pojmenovací motiv polohy, který je vyjádřen předložkou jakožto nositelem lokalizující informace daného propria. Je proto přirozené, že ke jménům s touto vlastností patří především ta, která v propriální sféře jazyka mají schopnost směrově lokalizovat, tj. pomístní jména polí, luk, lesů apod., některé typy oikonym, zřídka antroponym (např. příjmení Podhájský, Mezihorák apod.).

6.2.3. Třídění na jména primární a sekundární

Toto třídění se často vyskytuje v odborné literatuře, ovšem dělicí hledisko není příliš jasné. Za primární se pokládají jména nederivovaná (Dub), za sekundární derivovaná (Doubí). Ovšem podle jiného mínění vyskytující se zvláště ve skandinávské toponomastice, se za primární považuje původní nejstarší znění jména (pro obec Domanín původní znění z roku 1228 Domankovice), za sekundární pak podoba od tohoto znění později odvozená (z roku 1532 Domanin).

6.2.4. Třídění na jména topografická a kulturní

Interpretace takto pojatých toponym sice podává cenné informace o areálech eponymů, popř. lexikálních jednotek užitých jako matérie při propriálních pojmenovacích procesech, ale o typicky propriálních jevech nebo kategoriích reflektujících se při propriálním pojmenovacím aktu se nedovídáme buď nic, nebo jen velmi málo. Topografická jména (např. Brodek) poskytují obraz o rozšíření lexémů (brod), kulturní jména sice také poskytují obraz o rozšíření lexémů (Hradec – hrad), nikoliv však o topologicky relevantních daných toponym. Tak zůstává mimo pozornost např. celá kategorie tzv. mytebních jmen.¹⁸

7. Metodologie onomastické analýzy

Pokud chceme analyzovat dané jméno, můžeme si vybrat ze dvou přístupů. Za prvé jde o tradiční přístup čistě etymologický, kdy nás u jména zajímá jen samotný původ slova. Např. hydronymum Morava: germ. Mar- („moře“) + -ahwa („voda“), tedy „voda tekoucí do moře“. Nebo se můžeme uchýlit k onomastickému rekurzu, zahrnující rekonstrukci s ohledem na zákonitosti propriální sféry, kdy sice využijeme etymologii

¹⁸ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno: MU Brno - Kraví hora, c1999, s. 16–19. ISBN 80-210-2027-X.

jména, ale také fakt, že zde může působit mnoho dalších určujících determinantů. V případě hydronyma Morava můžeme určit, že jméno patří k tzv. staroevropské hydronymii, bylo přeneseno jako název země a vyskytují se také jeho zdobné podoby Moravice, Morávka apod. Tato metoda nám umožňuje zpracovat onymický materiál daleko komplexněji. Nezajímají nás jednotlivá jména, ale k zobecnění využíváme vztahové modely, reprezentované čtyřmi základními otázkami (kde, kdo/co, jaký a za jakých okolností, či) a jejich realizací pak modely názvotvorné.

8. Propriálně pojmenovací motiv, vztahové modely

Velmi významnou roli má v tomto modelu člen Mot = propriálně pojmenovací motiv. Jeho prostřednictvím se vyjadřuje noetický vztah pojmenovatele k onymickému objektu, proto se nazývá vztahový. Vztahový model, vyjadřující základní vztah pojmenovatele k pojmenovávanému objektu, stojí spolu s komunikační potřebou nějaký objekt vlastním jménem individualizovat na samém počátku propriálně pojmenovacího aktu. Tímto modelem je předem determinována jazyková stránka propria = model slovotvorný. V momentu vzniku je každé proprium jasně sémanticky i strukturně, neboť je věcně motivováno právě oním znakem, který pojmenovatel pro pojmenování pokládá za relevantní a jazykově pak průhledné volbou prostředků z jisté lexikální a slovotvorně strukturní kategorie, sloužících k vyjádření propriálně věcné motivace. Vztah pojmenovatele k pojmenovanému objektu je vymezen čtyřmi obsahově sémantickými kategoriemi, které se dají postihnout zájmeny: kde, kdo nebo co, jaký a či.

Propriálně pojmenovací motivy se váží:

- a) na bytosti živé (lidi, osadníky, děti, rodiče, příbuzné, přátele apod. – vznikají antroponyma),
- b) na světě neživém, a to jednak na objekt sám (explicitní pojmenování objektu jmény – Brod, Bělídlo; podle nějakého charakteristického znaku – Dlouhá, Mokrá; nebo dle přivlastňovacího vztahu – Benešov, Hodonín) či na okolnosti (např. Poruba, Polom, Veselí).

8.1. Kde, tzn. lokalizace

Pojmenovávanými objekty jsou lidé, kteří sídlo založili, kteří v něm bydlí – „kde jsme, kde bydlíme, kde jsme se usadili“. Motiv může být vybrán i od souseda: „oni bydlí tam, kde...“. Je to princip, který je dodnes znám např. při tvoření přezdivek obcí.

Nejčastěji užívaný sufix je -any (-ané), např. dubané – lidé bydlící tam, kde byl dub – Dubany. Pojmenování vzniká například dle podoby terénu (Břežany – na břehu), půdy (Mokřany), existenci vodního toku (Vodňany), rostlinstva (Borovany), zvířectva (Blšany – blecha) a dalších možných rozmanitých věcí (Sekyřany – výrobci seker). A dále sufix -ice, -ovice, např. Mezilesice – lidé bydlící mezi lesy, tato jména jsou vždy plurálová.

V případě neživotného objektu dochází za prvé k pojmenování podle toho „kde leží“, „kde to je“. Je několik typů: přeložka + jméno (U Anděla), předpona + jméno (Předmost – před mostem) a nejčastěji vyskytující typ předpona + jméno + přípona (Meziříčí, Zámostí aj.). Za druhé dle lokalizujícího motivu „tam kde je“. Jde především o sídelní objekty vzniklé tam, kde leží, teče stejnojmenná řeka či potok (Opava, Bystřice, Sázava aj.) Stejný lokalizující motiv mají také jména podhradních nebo příhradních sídel nazvaných podle hradu (Frýdek, Hrádek, Loket aj.)¹⁹

8.2. Kdo, co

Motivováno poukazem na to, kdo, čím obyvatelé sídla jsou, nebo byli. Vznikají dvě skupiny jmen: vyjadřující povolání, zaměstnání a vyjadřující sociální stav a postavení. V případě povolání či zaměstnání užíváme sufixů -ary, -áry (Vinary, Bečváry), -áře (Hrnčíře), koncovka -áry i -áře (Dehtáry/Dehtáře), -níky (Drevníky), -nice/-níky (Jemnice/ původně Jamníky), -e (Rataje) a jména složená (Mydlovary). Při stavu a sociálním postavení používáme koncovku -i (Dvořáci), -y (Žebráky).

Patří sem také ta oikonyma, která bez použití formálně názvotvorného prostředku přímo vyjadřují to, po čem se ptá pojmenovací motiv „co zde je, bylo či bude“, např. Buk, Dub, Most, Písek, Ovčárna, Voda apod.²⁰

8.3. Jaký, jací, za jakých okolností

Jde o pojmenovací motiv, který poukazuje na skutečné nebo spíše domnělé, ironicky působící vlastnosti zakladatelů nebo obyvatel osídleného místa. Vznikají přezdívková jména obyvatelská, která byla sídlu dána zpravidla od sousedů. Např. Bosonohy: posměšné jméno pro obyvatele, kteří jsou tak chudí, že musejí chodit bosí; Nebovidy: jsou zaostalí, protože se usídlili v místě, odkud není nic jiného vidět než

¹⁹ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno: MU Brno - Kraví hora, c1999, s. 38–40. ISBN 80-210-2027-X.

²⁰ Tamtéž s. 40–42.

nebe; Hrdlořezy: mají ukrutnou, divokou povahu. Tato jména jsou charakteristická pro staré sídelní areály a tento typ tvoření je nejvíce produktivní v nářečích.

Oikonyma, která se vztahují na neživotné objekty, vznikla na základě pojmenovacího motivu odrážejícího charakteristickou vlastnost, již bylo možno získat jako odpověď na otázku „jaký, -á, -é; jaké to tam je“. Propriem se tak daný objekt charakterizuje, popřípadě kvalifikuje podle jeho nějaké vnější vlastnosti, která dobře vyhovuje pojmenovací normě daného času a daného místa a mohla plnit jednoznačně diferencující funkci oikonyma. Patří sem od původu neodvozená adjektiva; vlastnosti substantiv (Lysá, Dlouhé, Mokrá) a odvozená adjektiva se sufixem -á (Dubá), -ov-á (Lipová), -ov-é (Vrbové), -ov-ý (Bukový), -n-á (Písečná), -n-é (Vražné), -n-ý (Rohozný) a nejčastěji vyskytující se jména se jmennými podobami adjektiv s koncovkou -n-o (Lipno, Jivno).

Relativně samostatnou skupinu vytváří podtyp motivu „za jakých okolností“. Dozvídáme se tak informace spjaté se zakládací fází sídla. Jsou to informace, které mají mimořádný význam pro hospodářské a sociální dějiny, studium dobývání kulturní půdy a komunikací, některých právních vztahů. Typické příklady jsou např. okolnosti způsobu dobývání půdy (Pohořelá), právní okolnosti spojené se získáním místa k založení sídla (Bezpráví, Losín), způsob vymezení hranic (Ochoz - obcházením), jisté ekonomicky zvýhodňující právní okolnosti (Lhota, Zvole), poukaz na úspěšnost či „reklamní“ lákání osídlenců (Bída, Veselí) a poukaz na nebezpečí (Pozorka, Lapač).²¹

8.4. Čí, tzn. přivlastňovací vztah

Vyjadřuje jeden z nejstarších a nejrozšířenějších pojmenovacích motivů, který se vyskytuje patrně ve všech jazycích světa. Vyjadřuje totiž sociálně kulturní a sociálně ekonomický fakt, že „něco někomu patří, může patřit“. Variantou posesivity jako pojmenovacího motivu je honorifikace – nepoukazuje na přivlastnění, ale vznikla na počest někoho – např. Havířov (na počest havířů). Opět zde rozlišujeme vztah mezi životností a neživotností. Životnost se vyznačuje vztahem pojmenování „čí lidé“ a má hned několik typů např. osobní jméno = oikynum (Myslík - ves osídlil Myslík se svými lidmi), osobní jména v plurálu = oikynum (Diváky - ves lidí patřící k rodině, skupině vedené osobou se jménem Divák), osobní jméno + oikonymický formant -(ov)ice

²¹ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno: MU Brno - Kraví hora, c1999, s. 42–45. ISBN 80-210-2027-X.

(Jaroslavice - ves lidí Jaroslavových), přípona -(ov)ice odvozeno od apelativního pojmenování osoby (Kralice - lidé poddaní králi), přípona -any (Jirčany, Sekyřany). V rámci neživotnosti pracujeme s motivem pojmenování „čí majetek“. Vznikají jména např. s koncovkou -ja (Vidča), -ov (Dražov, Komárov), -ov u jmen odvozených od apelativních jmen osob, jde-li o vztah k světské nebo církevní svrchnosti (Opatov, Králov), -ova (Machova Lhota) -ín (Hodonín), -ka (Bumbalka), -ství (Království, Opatství), -yně (Ruzyně) atd.²²

9. Subdisciplíny onomastiky

9.1. Onomastická lexikografie

Onomastická lexikografie je nejen subdisciplína onomastiky, ale zároveň i subdisciplína obecné lexikografie. Vlastní jména zauímají v jazyce jiné postavení než slova obecná. Odlišnost je dána především jinou podstatou kategorie významu a jiným rozsahem a cílem fungování než u apelativ. Základním cílem propria je pojmenovat daný objekt jako jednotlivinu a v komunikaci ho identifikovat jako jeden prvek dané množiny objektů téže třídy.²³

Zpracování onymických slovníku bylo a z velké části stále je odrazem pozitivistického přístupu k vlastním jménům. Tento přístup pracoval výhradně s etymologickým pojetím výkladů. Výsledky výzkumů obecné onomastické teorie však ukázaly, že tento přístup je zaměřen pouze na jednu stránku proprií a to na interpretaci významu, vzniku.

9.1.1. Problematika onymického hesla

Onymické heslo je abstrahovaný konstrukt, který nemusí být homonymní s konkrétním propriem. Zásadně se však liší funkcí: heslo orientuje v materiálu, kdežto proprium je pojmenovací jednotka.

Pro lexikografické zpracování onymie má zásadní význam problematika pojetí a formulování onymického hesla a problematika výkladu proprií. Onymické heslo

²² ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno: MU Brno - Kraví hora, c1999, s. 45–49. ISBN 80-210-2027-X.

²³ Tamtéž s. 127.

nepředstavuje ve slovníku vlastních jmen náhodně zvolenou lexikální jednotku. Heslo musí mít takové vlastnosti, které zaručují, že informace pod ním skryté jsou nějakým způsobem svázány s propriem, které heslo reprezentuje. Lexikograf tak musí řešit vztah heslo – onymický objekt – onymum, kde primárním vztahem je v zásadě objekt – vlastní jméno. Musí mezi nimi být jednota. Například pod heslem Benešov je seřazena materiálová a výkladová dokumentace vztahující se k objektu „Benešov“.

Může se ale stát, že existuje více objektů, které nesou totéž vlastní jméno (např. příjmení Novák). Na úrovni hesla se dá tento vztah ke jménu vyjádřit dvojím způsobem: buď se heslo vyskytne tolikrát, kolik je pojmenovaných objektů, nebo je heslem lexém, který abstrahuje od konkrétních vztahů objekt – jméno.²⁴

Hesla musí abstrahovat od dialektických podob jmen. Tato abstrakce musí vyústit ve spisovnou nebo oficiální podobu. Rozlišujeme typy hesel na základní (odráží základní pojmenovací vztah a na vedlejší pojmenovací motivy odkazují), hnízdové (heslo je abstrakcí homonymních jmen), etymologické (rekonstruovaný etymon), odkazové (zprostředkovávají informace, které jsou umístěné v heslovém odstavci) a pomocné (týkají se různých jevů, na které je třeba také upozornit; patří sem například heslové indexy sufixů).

9.1.2. Lexikografická zpracování vlastních jmen

Katalogy (kartotéky)

Shrnují získaný materiál obvykle v lístkovém provedení. Téměř nikdy neobsahují výklady proprií a mají dokumentační charakter, takže je lze kdykoli doplňovat. Existují katalogy abecední, podle druhu pojmenovaných objektů (např. katalogy jmen rodných), podle chronologických vrstev, podle typů nebo struktury jmen, katalogy retrogradní aj.

Rejstříky (indexy)

Jsou to katalogy speciálního druhu. Představují jednoduchý typ uspořádání jednotek materiálu podle určitého klíče. Velmi praktické jsou rejstříky vlastních jmen různých mapových děl (např. z turistických map, autoatlasů) a jízdních řádů; do popředí vystupuje jejich orientačně informativní funkce. Rejstřík pro lexikografické zpracování

²⁴ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno: MU Brno - Kraví hora, c1999, s. 129–130. ISBN 80-210-2027-X.

onymie je heslář, a to katalogu materiálu nebo katalogu připraveného už ke slovníkovému zpracování.

Slovníky vlastních jmen (onomastikony)

Nejdůležitější onomasticky lexikografická díla jsou onomastické slovníky odborně výkladové. Můžeme je dále rozlišit na tematicky zaměřené dle druhu zpracovávaných vlastních jmen (antroponomastikony, toponomastikony apod.), dále podle cíle (výkladové, normativní), rozsahu (kvantitativně, plošně, chronologicky, frekvenčně) a úrovně. Vznikají trojí cestou: z rozmanitých rejstříků, jako doplněk edic historických památek a jako záměrně koncipovaný jazykovědný úkol, jehož cílem je sestavení výkladového slovníku určitého druhu vlastních jmen.²⁵

9.2. Onomastická dialektologie

Při zkoumání vlastních jmen onomastika využívá mezioborové spolupráce s několika dalšími vědeckými disciplínami. Právě k dialektologii má onomastika obzvlášť blízko a spojení těchto dvou oborů vniká onomastická subdisciplína tzv. onomastická dialektologie. Dialektologické znalosti pomáhají zjistit nářeční podobu propria, jeho komunikační varianty či samotný vznik jména, onomastické poznatky pak fungují jako cenný materiál při zjišťování dřívějšího rozsahu určitých nářečních jevů. Obě zmíněné disciplíny užívají některé shodné metody, z nichž na prvním místě je třeba jmenovat metodu jazykového zeměpisu. Metoda si drží své oprávněné místo zejména z toho důvodu, že při zkoumání vývoje a diferenciacie dialektů se vedle generačních a sociálních aspektů výrazně uplatňuje právě hledisko územní. V dnešní době se metoda neomezuje jen na statické kartografické zobrazení distribuce jistých příznakových rysů na určitém území, ale musí také vhodnými prostředky postihnout konkurenci jednotlivých podob, sledovat a rekonstruovat změny v rozsahu areálů expandujících a ustupujících forem, odkrývat vývojovou perspektivu do minulosti a v neposlední řadě rovněž s nezbytnou dávkou opatrnosti předvídat vývojové tendence v nejbližší budoucnosti. V řadě studií bylo proto upozorněno na nutnost vytvářet dialektologické a toponymické mapy a atlasy a studovat tak vztah mezi areály apelativ a toponym, které z nich vznikla. S ohledem na odlišný charakter apelativ a proprií se však musí lišit i postup jejich kartografování a následně i nářeční a onymická mapa. Samostatně sice

²⁵ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno: MU Brno - Kraví hora, c1999, s. 135–138. ISBN 80-210-2027-X.

každá disciplína sleduje různé cíle a pracuje s analyzovaným materiálem odlišně, ale při společném nahlédnutí na danou problematiku dostáváme ve výsledku velmi komplexní rozbor proprií.²⁶

9.3. Socioonomastika

Socioonomastika je poměrně mladá lingvistická disciplína, stále bez vyvinuté ucelené teorie, jejímž předmětem zájmu jsou vztahy mezi vlastními jmény a různými oblastmi života společnosti i jednotlivce. Řeší zejména otázku, jaká kritéria působí na volbu vlastních jmen osobních v rámci různých společenských vrstev a v závislosti na společenských jevech. Vlastní jméno tak posuzuje jako jev široce sociální a s antroponomastikou spolupracuje tato disciplína velmi úzce.²⁷

9.4. Psychoonomastika

Psychoonomastika se také zařazuje mezi nejmladší subdisciplíny onomastiky. Jak je již z názvu patrné, obor má co dočinění s psychologií. Konkrétně studuje, jakým způsobem ovlivňuje vlastní jméno psychiku samotného nositele, jak jméno nositel přijímá či jak působí na své nejbližší okolí. Obor se zajímá, zda existují nějaké determinanty, které nám vlastní jméno předá a jak velký vliv má na formování osobnosti.

9.5. Onomastická gramatika

Vztah onomastiky a gramatiky je předmětem obecně onomastických výzkumů již od 60. – 70. let 20. století a v posledních letech přerostl v novou subdisciplínu onomastiky. U nás se teoretickým základům onomastické gramatiky dosud věnoval zejména R. Šrámek, který vymezuje pojem a obsah onomastické gramatiky, a M. Harvalík, který předkládá její teoretické a metodologické principy. Doposud však čeština svou onomastickou gramatiku nemá. Podle R. Šrámka (1999) by se onomastická gramatika měla věnovat primárně problematice propriální nominace a morfologickým vlastnostem proprií, sekundárně pak postavení a úloze proprií v komunikátech. Je tedy zřejmé, že součástí onomastické gramatiky, a to bezesporu podstatnou, by měla být onomastická morfologie. Onomastickou gramatiku nechápeme tradičně, tzn. jako pouhý

²⁶ HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. 1. vyd. Praha: Academia, 2004, s. 35–43. ISBN 80-200-1253-2.

²⁷ *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2002, s. 433. ISBN 80-710-6484-X.

slovotvorný popis proprií a jejich odchylek od deklinace apelativ, ale ve shodě s R. Šrámkem funkčně. V rámci funkčního pohledu pak R. Šrámek (1999, s. 126–127.) definuje onomastickou gramatiku takto: „Předmětem onomastické gramatiky jsou všechny jazykové, jazykově komunikační a mimojazykové elementy, jevy a kategorie, které slouží ke vzniku, uspořádání a fungování propriální sféry jazyka. Onomastická gramatika jako subdisciplína onomastiky se zabývá studiem (popisem, analýzou, typologií, kategorizací) konečné množiny jazykových a nejazykových elementů, které jsou strukturovány jako svébytný systém a prosazují se jak v propriálně pojmenovacím aktu, tak v komunikačním užití proprií podle určitých schémat majících noremní charakter.“

9.6. Onomastika literární

Literární onomastika je subdisciplína onomastická, zajímavá pro školu a to nejen svým předmětem zkoumání, tedy vlastními jmény a jejich užitím v různých literárních textech psaných a mluvených, ale i svou limitací. Teoretické východisko literární onomastiky je obecně onomastické, zřetel „literární“ proniká prostřednictvím textologických vlastností jmen, a to zejména jejich funkce v textu. Je to tedy obor, kde funkce vlastních jmen je přímo jeho vlastní náplní. Tyto funkce lze rozdělit do dvou skupin: funkce týkající se literárních postav a funkce týkající se postavení a úlohy proprií v textu. Vedle základní pojmenovací a identifikační funkce, vyvolávající též různou míru iluze o existenci jména v reálném světě, se obvykle ještě vyčleňují funkce sociálně klasifikující, a to z hlediska etnického, regionálního, společenského, chronologického, náboženského aj., např. v románech z 19. stol. jsou pro venkov typická jména jako Mařka, Tonička atd. Dále je to funkce charakterizační, tzv. jména mluvící, např. fiktivní osobní jména, opírající se o apelativní sémantiku základu jako je např. řezník Masorád. Následně jde o funkci asociační a evokační, odkazující na objekty známé z historie, z literárních děl apod. (Napoleon, Barunka), případně na jejich symboliku, pro niž je někdy vyčleňována tzv. funkce mytizační (Blaník, Bivoj). A na závěr je to funkce estetická, poetická, opírající se především o znění jména (loupežník Rumcajs) Literární onomastika stojí jako hraniční obor na pomezí mezi literární vědou a lingvistikou.^{28,29}

²⁸ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno: MU Brno - Kraví hora, c1999, s. 24. ISBN 80-210-2027-X.

²⁹ *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2002, s. 293. ISBN 80-710-6484-X.

9.7. Funkční onomastika

Ve funkčním pojetí onomastiky znamená termín funkce „být vlastním jménem“ a funkčnost zde funguje jako univerzálně platná vlastnost pojmenování. Každý pojmenovací akt je společensky určen společenskou potřebou konkrétní objekt pojmenovat a vyčlenit jej tak ze sféry objektů nepojmenovaných. Pojmenovací proces je akt závislý na podmínkách a možnostech konkrétního jazyka i na mimojazykové a společenské situaci. Volba vlastního jména je dána jednak motivy volby pojmenování, tak i druhem vlastního jména, které je třeba vytvořit. Dále pak funkcemi, které má plnit, normami platnými v daném systému vlastních jmen a v neposlední řadě sociálním prostředím podmiňující výběr vlastního jména a motivující jeho volbu.³⁰

Podářilo se zaznamenat 36 funkcí: funkce nominativní, identifikační, diferenční, znaková, pasivní, aktivní, předmětná, referenční, sociální, expresivní, emotivní, psychická, psychologická, logická, sociologická, ideologická, dekriptivní, konotativní, metalingvistická, fatická, akcentuační, konstelační, perspektivizující, mytologizující, ochranná, práci, areálová, temporální aj.

Položíme-li vedle sebe např. znakovou, nominační a referenční funkci a funkci např. ideologickou, expresivní nebo akcentuační, ihned postřehneme zcela odlišný obsah i dimenze tohoto obsahu: jednou jde o problematiku sémiotickou spojenou s nominací a s povahou jazykového znaku vůbec, jindy o problematiku fungování propria, o jeho pragmatické vlastnosti.

Různost v chápání kategorie funkce působí potíže jak v onomastické teorii, tak v konkrétní analytické práci, zejména při klasifikaci materiálu a jeho přípravě pro lexikografické nebo jazykově zeměpisné zpracování. Důsledkem jsou nejen různosti terminologické povahy, ale dokonce i nestejná stanoviska v pojetí onomastiky jako vědecké disciplíny vůbec. Při studiu funkcí musí být základní metodologické stanovisko nutně orientováno filosoficky. Funkce patří ke všeobecným kategoriím a tvoří s kategoriemi obsah a forma trichotomii, která se vyznačuje jednotou působení.

V centru onomastiky stojí dosud spíše kategorie obsah a forma; funkční zřetel proniká spíše zdůrazněním diferencí vůči apelativům. Termínu funkce se užívá

³⁰ *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2002, s. 293. ISBN 80-710-6484-X.

k označení pojmově různých jevů ve smyslu sémiotickém, pragmatickém, příznakovém a funkčním.³¹

9.7.1. Funkce vlastních jmen

Funkce nominační, individualizující

Jinak také základní funkce. Slouží ke společensky podmíněné identifikaci. Součástí této základní funkce jsou též funkce deiktická a apelová. Obecný rozsah má funkce individualizující, neboť základním smyslem existence propriální sféry jazyka i konkrétních proprií je splnění požadavků komunikace vyjádřit jazykovými prostředky individualizaci objektu. Individualizaci lze chápat i jako diferenciaci, která v rámci třídy týchž objektů nebo jevů téhož druhu umožňuje nejen vydělit každý z nich jako jednotlivinu, ale navzájem je mezi sebou jako jednotliviny rozlišovat.

Funkce asociační, evokační, konotativní

Odkazují na různé objekty identické s obecnými nebo vlastními jmény, na komplex encyklopedických znalostí. Tyto funkce bývají někdy označovány jako „pasivní“, patrně v protikladu k základním funkcím, které by pak byly „aktivní“. Patří sem ještě ideologizující, mytizující a honorifikující funkce vlastních jmen. Na první pohled je patrné, že jde o funkce, které nejsou svým „obsahem“ shodné. Zatímco funkce asociační, evokační a konotativní aktivuje ve vztahu proprium-pojmenovaný objekt sémantické nebo emocionální prvky, které nejsou součástí propriálního obsahu vlastního jména (např. jména Ivan, Klaus konotují Rusko, Německo), funkce ideologizující, mytizující a honorifikující může být přítomna už v momentu vzniku jména: tyto znaky však nenesou jméno samo o sobě, ale záměrně volený pojmenovací motiv, který oněm funkcím odpovídá (např. Havířov – ideologický motiv „na počest havířů“).

Funkce sociálně klasifikující

Zařazuje pojmenovaný objekt do nejrůznějších souvislostí, jako je místo, čas, sociální, náboženský nebo národnostní aspekt.

³¹ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno: MU Brno - Kraví hora, c1999, s. 22. ISBN 80-210-2027-X.

Funkce deskriptivní, charakterizační

Tyto funkce mají veškerá popisná pojmenování, která mají status tzv. vlastních názvů a tzv. mluvící jména a přezdívky. Pokud ovšem tzv. vlastní názvy budeme pokládat za vlastní jména, pak jde o funkce propriální.

Funkce expresivní, emocionální, psychologická, estetická a poetická

Pod těmito funkcemi se shrnuje druh účinku jména, jakým dojmem jména působí. Funkce vyplývají valnou většinou ze začlenění jména do rozmanitých druhů komunikace, ale zároveň se mohou účastnit procesu vzniku, např. při reklamně účinném názvu obchodu, při volbě rodného jména, při pojmenování literární postavy apod.³²

³² ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno: MU Brno - Kraví hora, c1999, s. 23–24. ISBN 80-210-2027-X.

II. Empirická část

1. České Budějovice pod lupou onomastiky

1.1. Od historie až po současnost českobudějovického názvosloví

Zejména kvůli národnostnímu složení městského obyvatelstva byly nejstarší místní názvy převážně německé, mnohé z nich ani český protějšek neměly, jen u některých se užíval český překlad. V průběhu tyto původní názvy většinou upadly v zapomnění a jsou známy jen z archivních dokladů. Většina těchto názvů překryla nově vzniklá pojmenování, která se většinou udržela v povědomí obyvatelstva až do dnes. Z původních místních názvů nám zůstalo jen několik označení, které běžně užíváme. Např. most přes Vltavu byl označen jako Dlouhý most již na začátku 14. století. Právě původní pojmenování ulic vzešla především z běžného užívání, z praktických potřeb, byla proto jednoduchá a odrážela nějakým způsobem místní poměry. Lze mezi nimi rozlišit několik následujících okruhů. Nejčastější motivací k utvoření jména byla přítomnost nějaké dominantní stavby, ať už světské (ulice Radniční, Pivovarská, U Masných krámů) či církevní (ulice Klášterní, Mikulášská). Jindy se rozhodující skutečností pro vznik názvu stala převaha určitého druhu řemeslníků (ulice Rybářská, Kanovnická, Biskupská). Podobnou příčinu měla jména podle převládající národnosti obyvatel (ulice Česká, Židovská). Jako nejtrvalejší se osvědčily názvy odvozené od směrů hlavních komunikací (ulice Rožnovská, Písecká). Je třeba také zdůraznit, že do poloviny 19. století nebyly uliční názvy nikterak kodifikovány.

K největšímu zániku místních jmen došlo při demolici městského opevnění v polovině 19. stol, kdy upadla v zapomenutí jména hradebních bašt a věží (např. Rauscher, Teuffel, Lauseck a mnoho dalších) Zaniklo také pojmenování Zwinger, což značilo prostor mezi vnitřní a vnější hradbou, který byl do konce 19. stol až na Biskupskou zahradu úplně zastavěn. Právě v tomto období vznikají nová pojmenování a původní názvy zcela mizí. Zmizely např. názvy Biřická ulice (Panská ulice), Sviní, později Kyselá ulice (Plachého ulice) nebo Židovská ulice (ulice U Černé věže). Ke změnám došlo např. u označení Sokolského ostrova, který zatlačil pojmenování

Dominikánský ostrov a i u mladšího jména Schnarcherův ostrov, což byl původní název dle tehdejšího majitele. V tomto období se poprvé v českobudějovické historii setkáváme s pojmenováním dle výrazné osobnosti, která se různým způsobem zasloužila v rozkvětu města, tzn. jména honorifikační. Není příliš překvapivé, že pokud dostala ulice jméno po osobnosti celostátního významu, která s městem neměla vůbec nic společného, rozvířilo to hladinu veřejného mínění a ve výsledku jméno občané nepoužívali.

Zcela příznačné pro mladou první republiku bylo radikální skoncování se všemi vzpomínkami na doby rakousko-uherského mocnářství. Nejenom, že došlo k odstranění nedávno vzniklých názvů, ale i těch, které již byly vžity a obecně chápány jako neutrální. Mezi lety 1918 – 1921 byly ve třech vlnách za sebou zcela odstraněny téměř všechny uliční názvy laděné po skutečnostech či osobnostech Rakouska-Uherska a tak se během těchto tří let změnilo jméno 48% všech veřejných prostranství Českých Budějovic. V tomto případě občanům nevadilo, že prostranství dostalo jméno s dějinami města nijak nesouvisející a že to byla většina, protože pouze sedm názvů bylo dle „domácí“ osobnosti.

První polovina dvacátých let znamenala pro město počátek velkého stavebního rozmachu. Objevila se tak celá řada anonymních ulic, která potřebovala nová pojmenování. Vznikly tak názvy nejčastěji motivovány dle významných českých umělců (Brožíkova), nejstarších českých pověstí (Krokova), dle účastníků českého stavovského povstání (Kaplířova), či dle legionářů nebo podle místa bitvy (Jana Čapka, Zborovská). Uplynulo několik let a tento problém vyvstal nanovo. Ulice dostaly jména dle osobnosti husitského období (Mikuláše z Husi, Korandova) a zbylé získaly nějaká obecná označení (Krátká, Libničská). V roce 1938 byla vybrána další legionářská jména (Dostálova, Gayerova), a také několik názvů neutrálních (Luční, Hůrská).

Bohužel některým z názvů nebylo dopřáno přežít déle než rok, protože přišla německá okupace a s ní i nové poměry ve správě města. Je tudíž zřejmé, že přišla na řadu vlna germanizujících úprav např. následujících ulic a náměstí: Masarykovo náměstí na Adolf Hitler Platz, ulici 28. října na Schiesstattgasse, nebo Třidu Dr. Beneše na Konrad Henlein Strasse. Ve finále, od března do října roku 1939, bylo celkem přejmenováno 95 ze všech 184 českobudějovických ulic.

Po osvobození 1945 nastal zpočátku v užívání uličních jmen značný zmatek a nikdo přesně nevěděl, který název platí, a proto se nejčastěji užívalo názvů

předválečných. Zhruba rok trvalo, než zmizela všechna označení připomínající okupaci, nebo dokonce ještě dobu Rakouska-Uherska. Další změny přišly pochopitelně po komunistickém převratu a vše co komunistické ideologii vadilo, muselo pryč. Až v roce 1952 po všech jednáních a schvalováních byly zrušeny všechny názvy evokující západ a všechna jména legionářů. Po vytvoření Velkých Českých Budějovic a připojení okrajových obcí k městu počet veřejných prostranství podstatně vzrostl a to vedlo v mnoha případech k duplicitě až multiplicitě názvů, což ztěžovalo rychlou orientaci a působilo zmatek. Například Žižkova se na území Českých Budějovic opakovala sedmkrát, Havlíčkova a Husova šestkrát apod. Dále se stále ještě vyskytovala některá jména neodpovídající ideologii komunismu a některé názvy byly zbytečné nebo nevýstižné. Vše tak vedlo k rozsáhlé úpravě a v průběhu 1963 se postupně prakticky uskutečňovalo a došlo tak k 106 názvoslovným úpravám.

K dalšímu přetřesu uličních názvosloví došlo v době normalizace, jednalo se např. o ulice Jirsíkova a Masarykova, tentokrát byly tyto názvy nežádoucí. Jirsíkova ulice získala dnešní označení U Černé věže a Masarykova byla přejmenována na Osvobození. Samozřejmě i v těchto letech vznikala nová prostranství, která bylo třeba pojmenovat, především to byla panelová výstavba nových českobudějovických sídlišť ve Čtyřech Dvorech.

Po listopadové revoluci 1989 pociťovala většina obyvatel nutnou potřebu odstranění názvů připomínající komunistický režim. Na základě sestavené pětičlenné komise pro přejmenování ulic krajského města byla vyčleněna následující kritéria. Do centra se mají vrátit tradiční a historicky oprávněná pojmenování, odstranit názvy po kompromitovaných lidech a symbolech totalitního režimu, při výběru nových jmen se soustředit především na českobudějovické osobnosti a uplatnit topografické názvy. Komise velmi důkladně probrala jednu ulici po druhé a individuálně zvažovala vhodnost, či nevhodnost jejího názvu. K všeobecné spokojenosti nakonec došlo ke změně u 49 objektů, což činilo 12,8% všech veřejných prostranství města. Situace kolem názvoslovných úprav se poté uklidnila a ke změnám dochází ojedinelé. V období od roku 1998 až do konce 2004 schválilo městské zastupitelstvo 24 názvů pro nové ulice v okolí Mladého, Rožnova, Suchého Vrbného a sídliště Máj. Po zkušenostech

s neustálým přejmenováním ve 20. století se volí především neutrální označení (ulice Sadová, Mechová, Heřmánková apod.).^{33,34}

1.2. Významové okruhy a motivace současných názvů

Současné uliční názvy lze v podstatě rozdělit do několika větších či menších významových skupin. Největší počet ulic v Českých Budějovicích dostalo jména podle významných osobností českých dějin, počínaje nejstaršími pověstmi (ulice Krokova, Libušina, Přemyslova) přes české panovníky (Otakarova, Boleslavova), kronikáře (Neplachova, Dalimilova), osoby spjaté s husitstvím (Rokycanova, Mikuláše z Husi), představitele stavovského povstání (Žerotínova, Budovcova) a vůdčích osobností národního obrození až po politiky 20. st. (Benešova, Jana Masaryka). Na druhém místě to jsou známé osobnosti vědy a kultury, ať se jedná o spisovatele, skladatele, malíře, sochaře, herce, pěvce, přírodovědce nebo lékaře. Jejich výběr je nejčastěji podřízen hledisku regionálnímu. Jedná se o jména z dob počátků města (Čěčova, Budivojova), o jména zasloužilých měšťanů (Zachariášova, Puklicova), kulturních osobností starší doby (Antonína Krejčího), ale také 20. st. (Aloise Trägera, Norberta Frýda, Karla Šafaře) a ve značné míře i jména zdejších obětí druhé světové války, a to bez ohledu na jejich politickou příslušnost (Josefy Kolářové, Jaroslava Bendy, Václava Volfa, Miroslava Chlajna, Karla Chocholy). V uličním názvosloví mají své místo i významné historické události, které jsou zde připomenuty (Revoluční), svými daty (ulice 28. října), nebo místem (Dukelská, Sokolovská). Velkou skupinu tvoří pojmenování obecná a topografická, která mohou vyjadřovat charakter ulice (Větrná, Polní, Prašná), složení obyvatelstva (Dělnická, Železničářská), připomínat nápadné stavby, továrny nebo památné objekty (U Sirkárny, U Hřbitova, Školní, Tovární), typickou vegetaci (Ovocná, Lipová), odrážet starší pomístní názvy (U Tří dubů), geografickou polohu v rámci katastru (Severní, Západní) a v neposlední řadě také vystihovat směr komunikace buď k nějaké blízké vsi (Kněžskodvorská, Branišovská, Litvínovická, Vrbenská), nebo vzdálenějšímu městu (Strakonická, Pražská). Pojmenování ulic bylo též odvozeno od vodních ploch a toků (Vltavská, U Malše, Bezdrevská), ve spíše ojedinělých případech

³³ KOVÁŘ, Daniel a Pavel KOBLASA. *Ulicemi města Českých Budějovic: názvy českobudějovických veřejných prostranství v minulosti a dnes*. 2., dopl. a přeprac. vyd., (Ve Vedutě 1.). České Budějovice: Veduta, 2005, s. 24–46. ISBN 80-868-2907-3.

³⁴ *Encyklopedie Českých Budějovic*. 2., rozš. vyd. Editor Miroslav Novotný. České Budějovice: Nebe, 2006, s. 312–313 a 631–632. ISBN 80-239-6706-1.

může naznačovat tvar ulice (V oblouku, Lomená) nebo její polohu poblíž katastrálních hranic (Hraniční).³⁵

V Českých Budějovicích nalezneme i několik tematických okruhů, čímž je míněno označování několika sousedních ulic takovými názvy, které mají shodnou motivaci. Např. kolem nemocnice najdeme ulice, které se jmenují po doktorech či přírodovědcích (Thomayerova, Preslova, zaniklá Jeseniova), nebo v Havlíčkově kolonii našli své místo literáti a malíři (Havlíčková, Čechova, Zeyerova, Brožíkova).³⁶

A v závěru této kapitoly zmiňme také několik kuriozit, které v názvosloví města můžeme nalézt. V případě nejčastější motivace pojmenování veřejných prostranství je jednoznačným rekordmanem prezident T. G. Masaryk, po kterém v průběhu historie neslo název šest ulic, tři náměstí a jeden park. Nejvíce názvů vystřídala ulice U Černé věže, bylo jich celkem jedenáct. V těsném závěsu ji konkuruje ulice Hroznová, která měla okolo deseti označení. K nejrozsáhlejšímu přejmenování proběhlo v roce 1963, kdy se naráz proměnilo 106 uličních názvů. Nejkratším pojmenováním je název Nové ulice, naopak za nejdelší v historii města považujeme Třidu generálního plukovníka Konráda z Hötzenborfu.³⁷

1.3. Původ zeměpisného názvu České Budějovice

Tehdy královské město založené Přemyslem Otakarem II. roku 1265 na místě starší vsi. Jméno města vzniklo z původního názvu Budivojovice, dle Budivoje, syna Čičova, dvorského sudího z let 1205 – 1213, který původní osadu založil. Pravopisná variabilita místních a osobních jmen není ve středověku žádnou zvláštností a proto v různých pramenech jsou Budějovice zapsány např. jako Budyeyowyczye, Budiwoiowice, nebo zkráceně Budewogis, Budweys, Budowicz či dokonce Podweins a Wudywois. Ke zjednodušení došlo zejména kvůli disimilaci dvou v na Budějovice a německé Budweis. Přívlastek České se začalo připojovat někdy kolem 16.stol a uvádí

³⁵ KOVÁŘ, Daniel a Pavel KOBLASA. *Ulicemi města Českých Budějovic: názvy českobudějovických veřejných prostranství v minulosti a dnes*. 2., dopl. a přeprac. vyd., (Ve Vedutě 1.). České Budějovice: Veduta, 2005, s. 51–52. ISBN 80-868-2907-3.

³⁶ Tamtéž s. 52–53.

³⁷ Tamtéž s. 54–55.

se buď z důvodu rozlišení od Moravských Budějovic, nebo aby název vyjadřoval zemskou příslušnost ke království Českému.^{38,39}

1.4. Vybrané názvy Českých Budějovic

1.4.1. Bludný kámen

Pojmenování tohoto atraktivního místa zejména pro turisty na náměstí Přemysla Otakara II., je úzce spjato s tradicí o skutečné události, která se později rozvinula v pověst, do níž byl zahrnut i tento pamětní kámen. Kámen leží na místě, kde údajně stával popravčí špalek a dle záznamů městských kronikářů bylo zde v roce 1470, zároveň je uváděn i rok 1478, s'tato 10 mladíků, z nichž jeden při zatýkání zabil městského rychtáře. Protože žádný nechtěl prozradit viníka, byli popraveni všichni. Pověst nakonec říká, že kdo Bludný kámen po 21. hodině nevědomky překročí, ztratí orientaci a bude bloudit ulicemi města.⁴⁰

1.4.2. Železná panna

Pro tuto hranolovou věž, která tvoří součást opevnění města v jeho jihozápadní části a nachází se v těsném sousedství Biskupské zahrady na Zátkovo nábřeží při soutoku Malše a Vltavy, bylo používáno několik jmen: Spielhäubelturm, Spillhaybl, Spielhaybl či Špilhajbl. Věž byla pravděpodobně zbudovaná ve 14. století a původní jméno věže je odvozeno od měšťanské rodiny Spiellhayblů, která dle záznamů měla v roce 1407 vlastnit dům na městské hradbě. Současný název však vznikl podle mučidla, které bylo podle pověsti ve věži umístěno. Mučidlo mělo kovovou či dřevěnou konstrukci, opatřenou na vnitřních stranách ostrými kovovými hroty, tudíž při zavírání konstrukce se mučenému ostré hroty zabodávali do oblasti trupu.⁴¹

³⁸ LUTTERER, Ivan; KROPÁČEK, Luboš; HUŇÁČEK, Václav. *Původ zeměpisných jmen: Etymologický slovník 1000 vlastních jmen zemí, měst a přírodních objektů z celého světa*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta Praha, 1976, s. 67.

³⁹ KOVÁŘ, Daniel a Pavel KOBLASA. *Ulicemi města Českých Budějovic: názvy českobudějovických veřejných prostranství v minulosti a dnes*. 2., dopl. a přeprac. vyd., (Ve Vedutě 1.). České Budějovice: Veduta, 2005, s. 9. ISBN 80-868-2907-3.

⁴⁰ *Encyklopedie Českých Budějovic*. 2., rozš. vyd. Editor Miroslav Novotný. České Budějovice: Nebe, 2006, s. 47. ISBN 80-239-6706-1.

⁴¹ Tamtéž s. 643.

1.4.3. Dlouhý most

Jeho podoba se změnila několikrát, ale název pro tento most se osvědčil, a proto ho užíváme dodnes. Vedla přes něj důležitá komunikace ve směru na Písek, Strakonice a Plzeň a poprvé je o něm zmínka v záznamech z roku 1369. Protože původně jako jediný ve městě překlenul široký tok řeky Vltavy, býval oproti jiným mostům výrazně delší. Říkalo se mu proto odjakživa Dlouhý most, v latinsky psaných pramenech najdeme název pons longus, v německých Lange Brücke.⁴²

1.4.4. Senovážné náměstí

Původně toto prostranství nemělo charakter náměstí, ale na přelomu 18. a 19. stol. díky okolní zástavbě se začalo v náměstí proměňovat. Protože se zde pravidelně obchodovalo s dobytkem, vžilo se pro něj označení Dobytčí trh, avšak v roce 1875 došlo k přesunutí dobytčích trhů a dosavadnímu místu se začalo říkat Senovážné náměstí, německy Heuwaagplatz, Heuwasgplatz či Heumarkt. Náměstí je pojmenováno po tehdejší městské mostní váze, na níž se vážily především povozy se senem. Je zajímavé, že náměstí během let vyměnilo celou řadu názvů, motivována byla hlavně osobnostmi, tudíž vznikala jména jako náměstí arcivévodky Karla Františka Josefa, náměstí Masarykovo, náměstí Švehlovo, Stalinovo náměstí a nakonec až v roce 1992 se vrátilo tradiční označení, které nikdy z paměti obyvatel nevytizelo.⁴³

1.4.5. ulice Lannova

Původně ulice sloužila jako hlavní výpadová komunikace z města, směrem na Třeboň. Poté, co její funkci převzala jiná ulice, začalo se jí říkat Stará silnice, Stará cesta nebo také Stará Rudolfovska silnice. Koncem padesátých let 19. století zde podnikatel Vojtěch Lanna nechal postavit sirotčinec, na současném parkovišti u Prioru. Tento čin byl později motivem pro nové pojmenování ulice, Lannova ulice, německy Lannastrasse. Město dokonce nechalo odhalit pro Lanna v sousedním parku i pomník. Úředně se sice název roku 1945 změnil na Třidu maršála Malinovského, ale nikdo tento

⁴² KOVÁŘ, Daniel a Pavel KOBLASA. *Ulicemi města Českých Budějovic: názvy českobudějovických veřejných prostranství v minulosti a dnes*. 2., dopl. a přeprac. vyd., (Ve Vedutě 1.). České Budějovice: Veduta, 2005, s 257. ISBN 80-868-2907-3.

⁴³ Tamtéž s. 72.

název nepoužíval a mezi lidmi to stále byla „Lannovka“. Z tohoto důvodu se nakonec názvoslovná komise rozhodla v roce 1991 tradiční název Lannově třídě navrátit.⁴⁴

1.4.6. zastávka U Trojice

Zastávka je pojmenovaná dle poměrně nově zřízené ulice, které motiv pojmenování zůstal po celou dobu zachován, avšak jeho konkrétní podoba, se celkem třikrát změnila. Na základě rozhodnutí městské rady z roku 1906 dostala ulice jméno Svatotrojická podle významné orientační stavby, bývalého morového špitálu s kostelíkem - Nejsvětější Trojice. O 40 let později byl název kodifikován dle tehdejšího pravopisu na U svaté Trojice, i když lidé používali stále původní pojmenování. Od konce padesátých let odpadla první, v době socialismu nevyhovující část názvu a ulice se označovala jako Trojická. Nakonec v roce 1974 získala dnešní název. Obecně většina zastávek ve městě nosí jméno po ulici, ve které se nachází, což samozřejmě usnadňuje orientaci.⁴⁵

1.4.7. restaurace Vin de Café

Zřejmě nejluxusnější restaurace v Českých Budějovicích je restaurace Vin de Café. Majitelé, bratři Robert a David Burianovi, pojmenovali svůj podnik dle ustálené fráze, kterou můžeme najít třeba v encyklopediích o vínech. Jedná se o soubor vín určených ke konzumaci v kavárnách, bistrech a podobně. Jelikož se jedná o francouzskou frázi, tak samozřejmě nemůžeme s tímto názvem srovnávat kavárny tak, jak je známe u nás, protože ve Francii mají kavárny zcela jinou úroveň. To, co je u nás považováno za top, je ve Francii spíše standard, především co se týká kuchyně, servisu a vizáže celé restaurace. Majitelé stejně tak pojmenovali i vlastní produkt - kávu, kterou osobně vytvořili z prvotřídních druhů káv Arabica pocházejících z jižní Ameriky a vysoce kvalitní indické Robusty Monsun Malabar AAA. Osobně si myslím, že v tomto případě samotný název velmi efektně podtrhuje noblesní styl celé restaurace.⁴⁶

⁴⁴ KOVÁŘ, Daniel a Pavel KOBLASA. *Ulicemi města Českých Budějovic: názvy českobudějovických veřejných prostranství v minulosti a dnes*. 2., dopl. a přeprac. vyd., (Ve Vedutě 1.). České Budějovice: Veduta, 2005, s. 169. ISBN 80-868-2907-3.

⁴⁵ Tamtéž s. 235.

⁴⁶ Provence na dosah ruky aneb představení restaurace Vin de Café. *Hlincohorské noviny*. 2009, Léto 2009, č. 3. Dostupné z: http://www.kodetka.cz/soubory/obcasnik/7_obcasnik_3.pdf

2. Antroponymum – Kristýna Zouzalová

2.1. Příjmení - Zouzalová

Jelikož jsou antroponyma velmi atraktivní součástí samotné onomastiky, zařadila jsem do své bakalářské práce i analýzu mého osobního jména.

V případě příjmení jsem tak nějak tušila, co by zřejmě „Zouzalová“ mohlo znamenat. Ve velmi útlém věku mi dědeček z matčiny strany několikrát u oběda říkával: „tak se s tím tak nezouzej“ a samozřejmě tím myslel, abych to co nejrychleji už dojedla. Po nahlédnutí do publikace *Naše příjmení* (MOLDANOVÁ, 2004) se mi má domněnka potvrdila. Jméno Zouzalová je odvozené ze slovesa zouzat se, což především znamená loudat se, nebo hučet, šeptat. Další příjmení, které se od slovesa zouzat se odvodilo, je Zouzalík.⁴⁷

Příjmení Zouzal/Zouzalová se v České Republice nevyskytuje příliš hojně, konkrétně k roku 2011 nosí toto příjmení 59 mužů a 77 žen. V Českých Budějovicích je to konkrétně 5 žen a 3 muži, tudíž není překvapující, že se jedná o mé příbuzné.⁴⁸

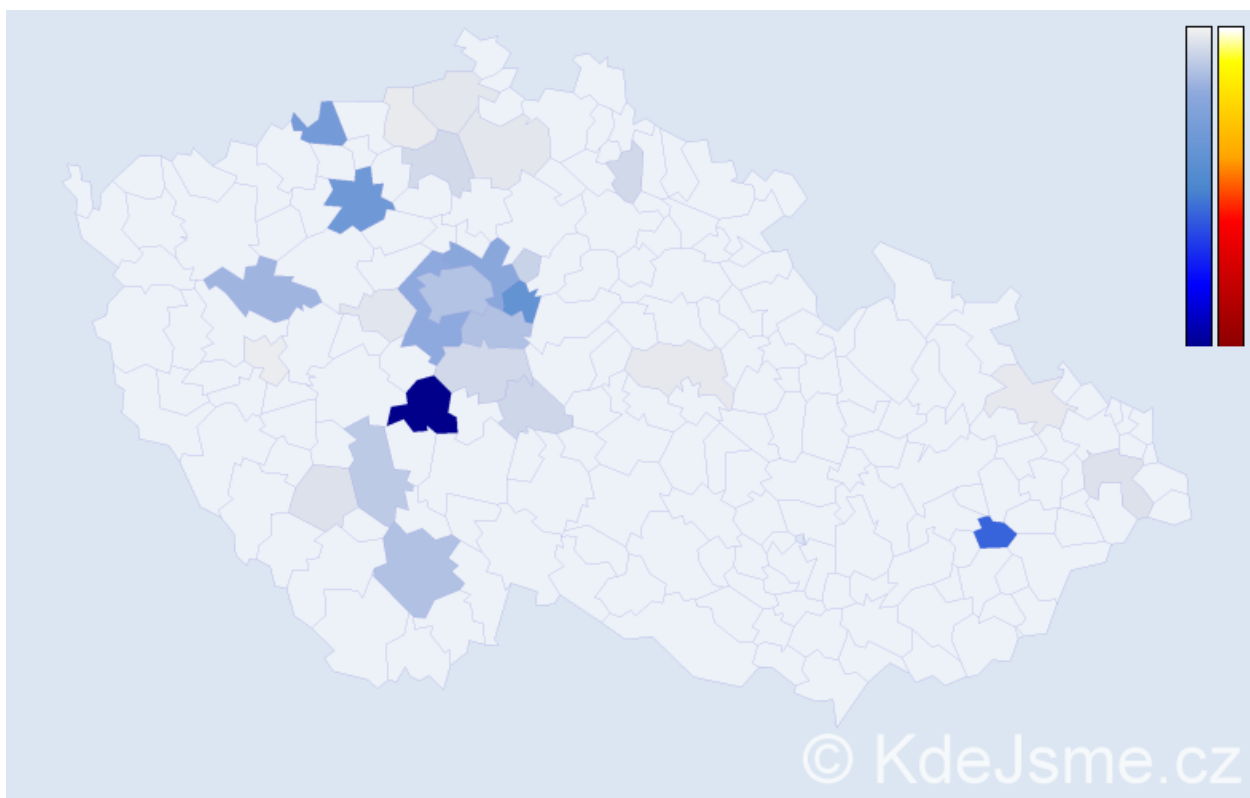
Tyto data jsou převzata z projektu Kdejsme.cz. Jedná se o databázi jmen a příjmení dle obcí s rozšířenou působností, která jsou převzata z volně dostupné databáze Ministerstva vnitra České republiky (MVČR). Výhoda tohoto projektu je zejména grafická podoba. Po vyplnění Vámi hledaného jména se zobrazí choropletová mapa – kartogram s barevně rozlišenými okresy, přičemž jejich barva určuje hustotu zastoupení daného příjmení. Nejtmaší okresy budou tedy ty, kde je nejvíce Zouzalů na tisíc obyvatel. Web příjmení vyhledává podle přesného zadání, pokud tedy chcete vedle mužů zjistit i počet žen, je třeba vyhledat příjmení ve formě Zouzal Zouzalová, tedy obě varianty oddělené mezerou.⁴⁹

⁴⁷ MOLDANOVÁ, Dobrava. *Naše příjmení*. 2., upr. vyd. Praha: Agentura Pankrác, 2004, s. 224. ISBN 80-867-8103-8.

⁴⁸ MALAČKA, Ondřej. KdeJsme.cz: Četnost příjmení nebo jména v České republice. [online]. [cit. 2012-03-26]. Dostupné z: <http://www.kdejsme.cz/prijmeni/Zouzal%20Zouzalov%C3%A1/hustota/>

⁴⁹ MALAČKA, Ondřej. KdeJsme.cz: Četnost příjmení nebo jména v České republice. [online]. [cit. 2012-03-26]. Dostupné z: <http://www.kdejsme.cz/o-projektu>

Příjmení: 'Zouzal Zouzalová', počet výskytů 136 v celé ČR

zdroj: MALAČKA, Ondřej. KdeJsme.cz: Četnost příjmení nebo jména v České republice. [online]. [cit. 2012-03-26]. Dostupné z: <http://www.kdejsme.cz/prijmeni/Zouzal%20Zouzalov%C3%A1/hustota/>

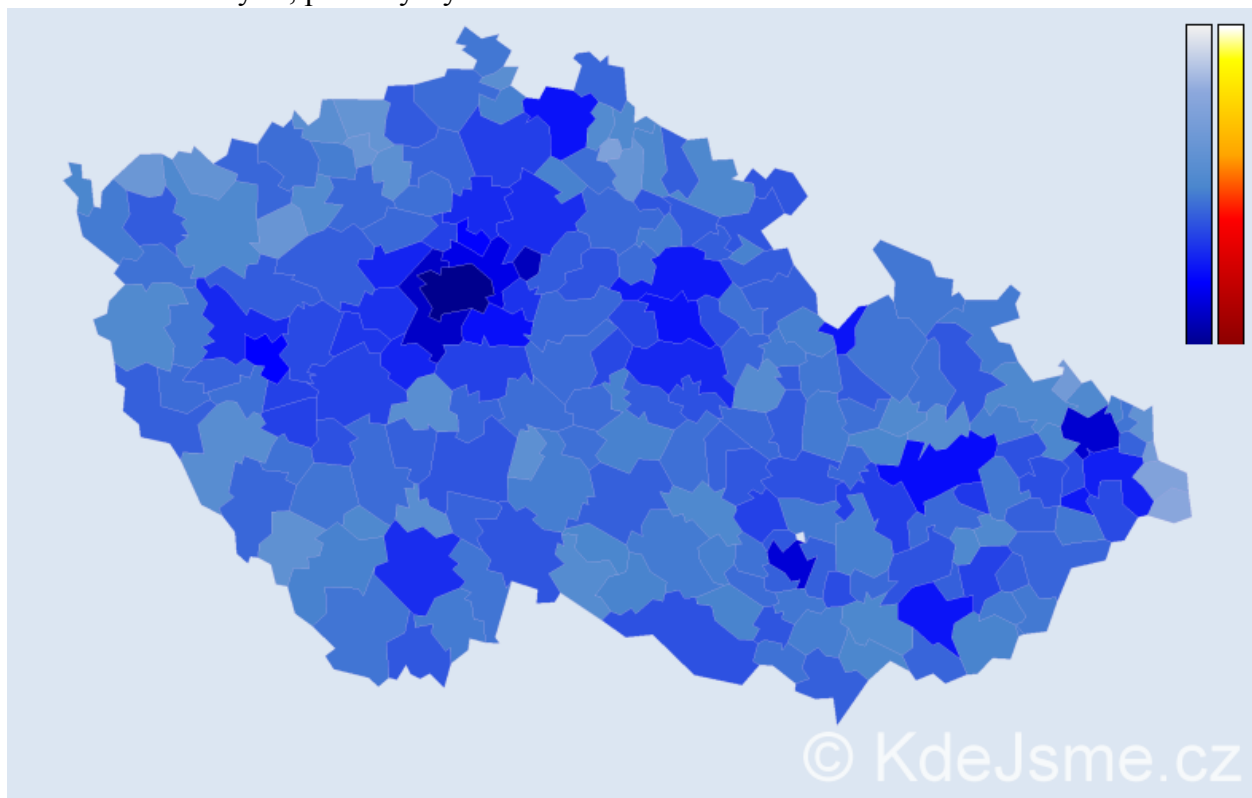
2.2. Křestní jméno - Kristýna

24. července se občanský i církevní kalendář shodují na jediném oslavenci, Kristýně, nebo také Kristině. Jméno vychází z latinského tvaru přídavného jména s předpokládaným významem „Kristova“ či „Kristu náležící“. Varianty jména mohou být například Kristýnka, Krista, Tina, Týnka nebo Kristý. Světový kalendář si tohoto dne připomíná především Kristinu z Bolseny, která byla na rozkaz svého otce kvůli své křesťanské víře mučena. Jako zázrakem sice její tělo zůstalo zcela neporušeno, nakonec ale byla katem popravena a stala se patronkou mlynářů, námořníků a lučištníků.⁵⁰

⁵⁰ RAMEŠ, Václav. *Po kom se jmenujeme?: encyklopedie křestních jmen*. 2. vyd. Praha: Libri, 2001, 498 s. ISBN 80-727-7038-1.

Jméno se na pomezí České republiky vyskytuje velmi často. K roku 2011 nosí toto křestní jméno 45980 žen. V Českých Budějovicích je to konkrétně 616 žen.⁵¹

Jméno: 'Kristýna', počet výskytů 45980 v celé ČR / v ČB 616

zdroj: MALAČKA, Ondřej. KdeJsme.cz: Četnost příjmení nebo jména v České republice. [online]. [cit. 2012-03-26]. Dostupné z: <http://www.kdejsme.cz/jmeno/Krist%C3%BDna/hustota/>

⁵¹ MALAČKA, Ondřej. KdeJsme.cz: Četnost příjmení nebo jména v České republice. [online]. [cit. 2012-03-26]. Dostupné z: <http://www.kdejsme.cz/jmeno/Krist%C3%BDna/hustota/>

Závěr

Vlastní jména mají v životě člověka nezastupitelné místo, protože je denně používáme a díky nim se ve svém okolí i lépe orientujeme. Není proto překvapením, že onomastika byla a je velmi atraktivní vědou nejen pro lingvisty, jelikož v současnosti se o ní zajímají např. i psychologové a sociologové. Tato lingvistická disciplína nám podává ucelený obraz o fungování vlastních jmen. Zabývá se nejen vznikem, určitými pravidly při jejich užívání ale i tím, jaké motivy se pod pojmenováním skrývají, či jak na své okolí nebo nositele působí.

Bakalářská práce si kladla za cíl podat čtenáři nejen základní poznatky z oboru onomastiky, ale i obecnou charakteristiku českobudějovického názvosloví. Vzhledem k historickému vývoji názvosloví registrujeme, že občanům není jedno, jak se objekty jmenují. Jak můžeme vidět, tak českobudějovické názvosloví se měnilo zejména při urbanistickém rozkvětu města, či při změnách režimu. Pro mne velkým překvapením je výskyt tematických celků na území města. Většinou člověk vnímá název ulice jako samostatnou jednotku, je proto velmi zajímavé, že ve větších obydlých celcích, či na sídlišťích tato skupinová pojmenování několika ulic na sebe navazujících nepostrádá logiku. Při výběru jednotlivých názvů jsem se snažila především vytvořit reprezentační vzorek českobudějovického názvosloví. Zejména pro zachování vhodného rozsahu pro bakalářskou práci jsem tudíž nemohla pracovat s mnoha dalšími, které jsou neméně zajímavé pro své motivy, historii apod. Proto pevně doufám, že se tato práce stane případným inspiračním zdrojem všem zájemcům dané problematiky. Na závěr jsem zařadila i rozbor svého osobního jména, díky němuž jsem narazila na projekt KdeJsme.cz, který jistě bude přínosem nejen pro další kvalifikační práce.

Seznam použité literatury

Encyklopedický slovník češtiny. Praha: NLN, 2002, 604 s. ISBN 80-710-6484-X.

Encyklopedie Českých Budějovic. 2., rozš. vyd. Editor Miroslav Novotný. České Budějovice: Nebe, 2006, 672 s. ISBN 80-239-6706-1.

HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. 1. vyd. Praha: Academia, 2004, 161 s. ISBN 80-200-1253-2.

KNAPPOVÁ, Miloslava. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1989, 204 s. ISBN 80-200-0167-0.

KOVÁŘ, Daniel a Pavel KOBLASA. *Ulicemi města Českých Budějovic: názvy českobudějovických veřejných prostranství v minulosti a dnes*. 2., dopl. a přeprac. vyd., (Ve Vedutě 1.). České Budějovice: Veduta, 2005, 309 s. ISBN 80-868-2907-3.

LUTTERER, Ivan; KROPÁČEK, Luboš; HUŇÁČEK, Václav. *Původ zeměpisných jmen: Etymologický slovník 1000 vlastních jmen zemí, měst a přírodních objektů z celého světa*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta Praha, 1976, 300 s.

MICHALOVÁ, Blanka. *Vlastní jméno jako prostředek sociální symboliky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2004, 47 s. ISBN 80-7290-185-0.

MOLDANOVÁ, Dobrava. *Naše příjmení*. 2., upr. vyd. Praha: Agentura Pankrác, 2004, 229 s. ISBN 80-867-8103-8.

PASTYŘÍK, Svatopluk. *Vlastní jména v literatuře a škola*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2000, 111 s. ISBN 80-7041-975-X

RAMEŠ, Václav. *Po kom se jmenujeme?: encyklopedie křestních jmen*. 2. vyd. Praha: Libri, 2001, 498 s. ISBN 80-727-7038-1.

ŠMILAUER, Vladimír. *Osídlení Čech ve světle místních jmen*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960, 391 s.

ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno: MU Brno - Kraví hora, c1999, 191 s. ISBN 80-210-2027-X.

Internetové zdroje:

Provence na dosah ruky aneb představení restaurace Vin de Café. *Hlincohorské noviny*. 2009, Léto 2009, č. 3. Dostupné z:
http://www.kodetka.cz/soubory/obcasnik/7_obcasnik_3.pdf

MALAČKA, Ondřej. KdeJsme.cz: Četnost příjmení nebo jména v České republice. [online]. [cit. 2012-03-26]. Dostupné z: <http://www.kdejsme.cz/o-projektu>